

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Факультет іноземної та слов'янської філології

Кафедра української мови і літератури

Романюк Тетяна Павлівна

**ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ І ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ
ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ М. ГРИМИЧ
«КЛАВКА»)**

Спеціальність: 014 Середня освіта (Українська мова і література)

Освітньо-професійна програма: Середня освіта (Українська мова і література.
Англійська мова)

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник

_____ О. П. Кумеда,
кандидат філологічних наук, доцент
«__» _____ 2020 року

Виконавець

_____ Т. П. Романюк
«__» _____ 2020 року

Суми 2020

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Лінгвостилістичний і лінгвокультурологічний підходи до вивчення художнього тексту.....	7
1.1. Художній текст як об'єкт лінгвістичного дослідження.....	7
1.2. Сутність лінгвостилістичного аналізу та особливості його застосування.....	12
1.3. Лінгвокультурологічний аналіз: сутність та специфіка.....	15
Висновки до розділу 1.....	22
Розділ 2. Аналіз художнього тексту в аспекті лінгвостилістичного і лінгвокультурологічного підходів.....	24
2.1. Особливості функціонування лексики в мові роману М. Гримич «Клавка».....	24
2.2. Специфіка використання фразеологічних одиниць у романі М. Гримич «Клавка»	34
2.3. Місце морфосинтаксису в канві художнього тексту.....	42
2.4. Роль лінгвокультурем у побудові тексту.....	50
Висновки до розділу 2.....	54
Висновки.....	56
Список використаної літератури.....	59
Додатки.....	67

ВСТУП

Сучасна лінгвістика – багатоаспектна наука, що має велике практичне і теоретичне значення в сучасному суспільстві. Її актуальність виявляється в розвитку напрямів та підходів у вивченні української мови як системи.

Лінгвістичний аналіз художнього тексту став пріоритетною проблемою в царині лінгвістичних досліджень ХХ – ХХІ ст. В українському мовознавстві відомі спроби описати структуру лінгвістичного аналізу художнього тексту (Л. Губа [30], Т. Єщенко [41], І. Ковалик [50], І. Кочан [54], М. Крупа [58] та інші). Зрештою, розвиваються й нові галузі мовознавства – психолінгвістика, лінгвокультурологія, лінгвостилістика, лінгвістика тексту, комп'ютерна лінгвістика тощо. В останні десятиліття спостерігаємо зростання наукового інтересу до проблем лінгвокультурології та лінгвостилістики.

Проблему лінгвостилістичного аналізу художнього тексту досліджували такі українські мовознавці, як Т. Беценко [7; 9], С. Бирик [13; 14], С. Єрмоленко [36; 38; 39; 40]. В аспекті лінгвостилістичного аналізу з'явилася низка праць з досліджень функціонування окремих стилів мовлення в художньому тексті. Розмовний стиль у художніх текстах вивчали С. Бирик [10; 11; 13; 14; 15; 16], А. Бурячок [23], О. Зайцева [45], Б. Коваленко [49], Л. Коробчинська [52; 53] та інші. Питання функціонування офіційно-ділового стилю в художніх текстах досліджували Д. Горбачук [27], С. Єрмоленко [35], Г. Кузнецова [59], О. Пономарів [73], Л. Тименко [83], О. Тихоненко [84].

Вагомі наукові внески в розвиток лінгвокультурології здійснили такі науковці, як А. Загнітко [43], В. Кононенко [51], Л. Мацько [65] та інші.

На початку ХХІ століття спостерігаємо активний розвиток художньої літератури в аспекті мовної організації тексту. Українські письменники, зокрема й відома українська авторка М. Гримич, створюють художні тексти, що являють собою синтез функціональних стилів мовлення.

Актуальність нашого дослідження зумовлена незначною кількістю праць, присвячених лінгвостилістичному та лінгвокультурологічному аналізу художнього тексту.

Мета дослідження – зробити комплексний лінгвостилістичний та лінгвокультурологічний аналіз роману М. Гримич «Клавка».

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

- з'ясувати сутність лінгвостилістичного аналізу художнього тексту;
- охарактеризувати специфіку лінгвокультурологічного аналізу тексту;
- проаналізувати поєднання художнього та офіційно-ділового стилів у романі М. Гримич «Клавка»;

- виявити взаємозв'язок культури та мови в романі письменниці;

- дослідити використання лінгвостилістичного і лінгвокультурологічного аналізу в підготовці студента-філолога;

Об'єктом дослідження є роман М. Гримич «Клавка».

Предмет дослідження становлять лінгвостилістичні та лінгвокультурологічні аспекти мови художнього тексту М. Гримич «Клавка».

Специфіка предмета дослідження вимагала комплексного підходу до його вивчення та застосування цілої низки наукових **методів**:

- описовий метод покликаний дати точний і повний опис досліджуваних мовних одиниць;

- зіставний метод дає змогу порівняти мовні одиниці досліджуваних стилів мовлення;

- метод лінгвостилістичного аналізу, який спрямований на дослідження закономірностей функціонування мови в різних сферах спілкування;

- метод компонентного аналізу, який полягає в розщепленні значення слова на складники з метою їхнього подальшого дослідження;

- метод семантико-стилістичного аналізу дозволяє виявити співвідношення використаних експресивних мовних засобів до змісту інформації.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що роман М. Гримич «Клавка» ще не був об'єктом окремого дослідження. Уперше проаналізовано мову роману в аспекті лінгвостилістичного та лінгвокультурологічного аналізу художнього тексту.

Теоретичне значення роботи. У дослідженні узагальнено специфіку розвитку наукової думки стосовно аналізу художнього тексту. Аналіз виявлених мовних одиниць сприяє збагаченню й подальшому розвитку лінгвокультурології та лінгвостилістики.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування їх під час підготовки до лекційних курсів зі стилістики української мови, під час підготовки до проведення уроків української мови в школі, під час написання рефератів, курсових робіт, наукових статей.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і висновки дослідження були представлені на конференціях різного типу:

1. Особливості функціонування розмовної лексики в мові роману М. Гримич «Клавка». Міжнародна студентська наукова конференція «Слово в мові, мовленні, тексті» (Брест, 2020 р.);
2. Офіційно-ділова лексика як складник художнього тексту (на матеріалі роману М. Гримич «Клавка»). XXIX Міжнародна наукова конференція ім. проф. Сергія Бураго «Мова і культура» (Київ, 22 – 26 червня 2020 р.);
3. Лінгвостилістичні параметри художнього дискурсу (на прикладі роману М. Гримич «Клавка»). X Міжнародний науково-практичний семінар «Тенденції та перспективи формування професійної лексики» (Ірпінь, 15 травня 2020 р.);
4. Лінгвокультурні параметри художнього дискурсу (на прикладі роману М. Гримич «Клавка»). Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та молодих учених «Загальна та прикладна лінгвістика в колі антропоцентричних наук» (Миколаїв, 27 березня 2020 р.);
5. Семантико-стилістичні особливості функціонування фразеологізмів в канві художнього тексту (на матеріалі роману М. Гримич «Клавка»). IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція студентів, магістрантів, аспірантів «Філологія, лінгводидактика, професійна комунікація в науковому дискурсі» (Суми, 9 листопада 2020 р.).

За матеріалами дослідження опубліковано статті:

1. Романюк Т. П. Семантико-стилістична специфіка розмовної лексики в романі М. Гримич «Клавка». Філологічні студії: збірник статей студентів,

магістрантів, молодих учених / за ред. В. В. Герман. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 93 – 97.

2. Романюк Т. П. Особливості функціонування розмовної лексики в мові роману М. Гримич «Клавка». Слово в языкe, речи, тексте. Брест, 2020. С. 157 – 160.

3. Романюк Т. П. Офіційно-ділова лексика радянської доби (на матеріалі роману М. Гримич «Клавка»). Актуальні питання філології та методології: збірник наукових праць магістрантів / за ред. В. В. Герман. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 134 – 138.

Структура та обсяг дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків.

У Вступі обґрунтовано доцільність вибору теми дослідження, її актуальність, визначено об'єкт і предмет, окреслено мету і завдання дослідження, наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, з'ясовано методи дослідження.

У першому розділі «Лінгвостилістичний і лінгвокультурологічний підходи до вивчення художнього тексту» визначено сутність основних понять лінгвостилістики та лінгвокультурології, виявлено специфічні методи лінгвістичного аналізу художнього тексту, окреслено послідовність лінгвокультурологічного аналізу.

У другому розділі «Аналіз художнього тексту в аспекті лінгвостилістичного і лінгвокультурологічного підходів» з'ясовано особливості функціонування розмовного та офіційно-ділового стилів на всіх мовних рівнях, проаналізовано специфіку використання лінгвокультурем в художньому тексті.

У Висновках сформульовано основні результати дослідження.

У Додатках представлений авторський спецсеминар «Лінгвостилістика: сучасні тенденції розвитку».

Загальний обсяг магістерської роботи становить 87 сторінок друкованого тексту. Джерельна база дослідження містить 97 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ І ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХОДИ ДО ВІВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

1.1. Художній текст як об'єкт лінгвістичного дослідження

Однією з актуальних проблем лінгвістики тексту на даний час є проблема визначення поняття текст. Множинність трактувань та складна природа тексту зумовлює неоднозначність його визначення.

Варто зазначити, що існує декілька поглядів на тлумачення поняття «текст» у лінгвістичній науці. Зокрема, І. Гальперін у роботі «Текст как объект лингвистического исследования» зазначає, що текст – це результат мовленнєвого процесу, який характеризується своєю завершеністю, існує тільки в письмовому вигляді літературної мови [26, с. 138]. Науковець чітко розмежовує організовану письмову мову від усної розмовної, зауважуючи, що текстові одиниці об'єднані граматично, лексично, логічно та стилістично. Саме ці особливості, на думку І. Гальперіна відрізняють текст від усного мовлення.

Відомий український мовознавець І. Ковалик обґрунтовує думку про те, що «текст – це писемний чи усний потік, що являє собою послідовність звукових, графемних елементів у синтаксичних структурах (реченнях), які виражають комплекс пов'язаних між собою суджень» [50, с. 7].

Енциклопедія «Українська мова» подає таке визначення тексту – «це писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних смисловими і формально-граматичними зв'язками, а в загально-композиційному плані – спільною тематикою і сюжетною заданістю» [88, с. 679].

Відсутність єдиного визначення терміна «текст» О. Селіванова пояснює через низку аргументів:

- 1) абсолютизація його структурної організації та граматичних засобів зв'язності;
- 2) формально-структурна, жанрова, стилістична різноплановість текстів і специфіка способу його репрезентації;

- 3) різноманітність підходів до лінгвістичного вивчення тексту;
- 4) звуження функції тексту до рівня складника комунікативного процесу;
- 5) абсолютизація у складі дефініції певної категорії або кількох категорій тексту [77, с. 491 – 493].

Свого часу Л. Мацько запропонувала аналізувати текст у трьох аспектах: «1) з позиції автора; 2) з об'єктивної позиції, реального стану речей; 3) з позиції адресата (слухача і читача)» [80, с. 220].

На початку ХХ ст. було запропоновано такі підходи до вивчення тексту:

1. Лінгвоцентричний зосереджений на вивченні функціонування мовних одиниць всіх рівнів в канві художнього тексту.
2. Текстоцентричний розглядає текст як цілісний завершений об'єкт дослідження. Окремо вивчається семантика і граматики тексту, що створюють текст як структурно-семантичне ціле.
3. Антропоцентричний вивчає створення і сприйняття тексту.
4. Когнітивний досліджує співвідношення «автор – текст – позатекстова діяльність».

Сьогодні ведуться дискусії щодо визначення терміну «лінгвістика тексту». На думку М. Кочергана, лінгвістика тексту покликана дослідити правила побудови зв'язного тексту та його змістові категорії. Автор наголошує, що текст аналізують як складну структуру, враховуючи індивідуальність автора, його психологічні, соціальні та національні особливості [55, с. 160].

Варто зазначити, що лінгвістичний аналіз тексту включає в себе аналіз всіх його елементів: не тільки граматичні та лексичні особливості, а й особистість автора й читача. Зокрема, Л. Овсієнко зауважує, що «лінгвістика тексту, або текстовий аналіз, як частина семіотики тексту охоплює межі від простого між фразового синтаксису до складного аналізу текстів і міжособистісного спілкування» [70, с. 213].

На думку Т. Єщенко, лінгвістичний аналіз тексту – «це аналіз тексту, покликаний віднаходити та описувати систему його категорій, визначати своєрідні мовні складники змісту та форми, висвітлювати різновиди зв'язків

між окремими частинами та усталеними правилами вираження й експлікації цих зв'язків [41, с. 9]. Дослідниця зауважує, що лінгвістичний аналіз тексту – це окрема галузь мовознавства, яка вивчає аналіз тексту із застосуванням лінгвістичних прийомів та методів з метою виявлення та інтерпретування мовних засобів.

Можна констатувати, що кожен текст має свій фактичний обсяг даних, висвітлюючи конкретну тему. Оскільки текст може бути художнім та нехудожнім, потрібно використовувати різні підходи до його вивчення.

Науковець Л. Губа розглядає художній текст як мовний феномен, тобто він містить у собі особливий художній світ. Художній текст відображає дійсність та вигаданий світ автора [30, с. 94]. Автор наголошує на тому, що художня література – це відображення мовної діяльності автора і є відображенням його психологічних, соціальних та культурних особливостей.

На думку М. Бахтіна, «специфіка художнього тексту не може бути зведена лише до елементів його мовної структури, оскільки немає жодних виключно «поетичних» або «художніх» мовних одиниць самих по собі – вони набувають художності в рамках специфічної художньої діяльності» [4, с. 52 – 53].

М. Плющ зауважує, що лінгвістичний аналіз художнього тексту має свої особливості. Зокрема, для аналізу нехудожнього тексту достатньо знати лише граматику мови, а для художнього тексту – вміння знайти підтекст, пояснити ідейний задум автора, його емоційного та естетичного смислу [50].

У ХХ ст. поступово набуває розвитку тенденція комплексного лінгвістичного аналізу художнього тексту, який: 1) використовується як складова частина дослідження тексту; 2) охоплює мовні одиниці на всіх рівнях; 3) враховує екстралінгвістичні основи створення художнього тексту; 4) здійснюється у сукупності з іншими науками (історією, культурологією, психологією, літературознавством); 5) включає в себе аналіз всього тексту в цілому.

З розвитком сучасного мовознавства науковці все більше уваги приділяють лінгвістичному аналізу художнього тексту. На думку І. Кочан, лінгвістичний

аналіз художнього тексту – «це єдність форми і змісту як двох неподільно пов'язаних частин твору, що визначають його цілісність і значущість як факт суспільної свідомості та мистецтва слова» [54, с. 119]. Мовознавець зазначає, що завданням лінгвістичного аналізу художнього тексту є виявлення тих мовних засобів, за допомогою яких виражається ідейно-емоційний зміст літературного тексту.

Про важливість лінгвістичного аналізу художнього тексту зазначає Т. Єщенко. Дослідниця наголошує, що «аналіз художнього тексту сприяє встановленню специфічних мовних засобів, які відображають авторську позицію, дають змогу висвітлити закономірності організації текстів, що належать до різних літературних жанрів, а також вирішити окремі питання української поезики» [41, с. 13].

Важливо зазначити, що лінгвістичний аналіз художнього тексту покликаний визначити вплив індивідуального стилю письменника на національно-мовну картину світу конкретної нації, дослідити особливості мовних одиниць у порівнянні з явищами загальномовної системи.

Як ми знаємо, лінгвістичний аналіз художнього тексту покликаний дослідити саме його мовну організацію. Художній текст становить спільний об'єкт вивчення для лінгвістики та літературознавства, однак предмет дослідження не збігається в силу відмінностей цілей та завдань. Літературознавство досліджує художній текст з боку його ідейного змісту, його жанрової специфіки. Завданням лінгвістичного аналізу художнього тексту є опрацювання тексту як складної структурної єдності, вивчення мовних компонентів, що складають художню цілісність тексту.

Предметом лінгвістичного аналізу художнього тексту є система мовних одиниць, їх аналіз з погляду естетичних та смислових функцій, визначення ідейно-емоційного змісту художнього твору.

Лінгвоаналіз художнього тексту послуговується низкою методів: семантико-стилістичний, порівняльний, метод стилістичного експерименту.

М. Крупа виділяє специфічні методи дослідження, які притаманні лише лінгвістичному аналізу художнього тексту:

1. Метод «слово – образ (мікрообраз) – виявлення системи мовних одиниць різних рівнів, які служать для створення конкретного мікрообразу в системі художнього тексту.

2. Метод комплексного аналізу художнього тексту, який забезпечує лінгвістична категорія образу автора.

3. Метод повільного прочитання художнього тексту передбачає лінгвостилістичне опрацювання кожної мовної одиниці з метою дослідження авторського відбору.

4. Метод лінгвістичного аналізу за мовними рівнями.

5. Метод комплексного дослідження позатекстових факторів мовної особистості письменника.

6. Метод естетичного спостереження над словом у художньому тексті.

7. Метод компонентного аналізу безпосередньо спрямований на розкриття семантичних основ образності.

8. Метод дослідження лексико-семантичних полів.

9. Контекстний та інтертекстуальний метод аналізу мовних одиниць [58, с. 23 – 24].

Використання цих методів дозволить ґрунтовно проаналізувати художній текст з погляду лінгвістики. Тільки комплексний підхід до вивчення мовних одиниць із застосуванням всіх названих методів дозволить найповніше охарактеризувати текст як словесне ціле.

Отже, багатоплановість у визначенні поняття *лінгвістичний аналіз тексту* пов'язана з відмінностями в розумінні терміна «текст». Лінгвістичний аналіз художнього тексту дозволяє нам дослідити зміст твору, визначити особливості індивідуального стилю мовлення письменника.

1.2. Сутність лінгвостилістичного аналізу та особливості його застосування

Під час розвитку лінгвістичної науки з'явився окремий вид аналізу художнього тексту – лінгвостилістичний.

Насамперед з поняттям «лінгвостилістичний аналіз тексту» тісно пов'язаний термін «лінгвостилістика». В енциклопедії «Українська мова» це поняття трактується так: «мовні одиниці з погляду додаткового експресивно-стильового забарвлення; цілеспрямований вибір мовних засобів, що відповідає стильовим і стилістичним нормам» [88, с. 649].

Варто наголосити на тому, що до 70-х років ХХ століття лінгвостилістика розглядалась у межах інших лінгвістичних наук, зокрема граматики та лексикології. Стилістичний аналіз доповнював лексичний та граматичний опис мовного явища, а також виявляв структурно-функціональні ознаки мовних одиниць, які потребували додаткового осмислення в межах лінгвістичної науки. Відповідно до цього науковці почали досліджувати мовні явища в аспекті функціонування різних стилів в українській літературній мові. Лінгвісти прагнули визначити тенденцію у розвитку стильової норми в художніх творах, наукових та офіційно-ділових текстах.

Дослідники запропонували орієнтовну схему поглибленого стилістичного аналізу художнього тексту, що включає в себе: «1. Стиль, підстиль і жанр тексту; 2. Сфера спілкування та ситуація, на яку текст орієнтований; 3. Основні функції тексту (спілкування, повідомлення, вплив); 4. Характер адресата з урахуванням стилістичних особливостей тексту; 5. Тип мислення, відображений у тексті (конкретний, узагальнено-абстрагований, образний тощо); 6. Форма (письмова, усна), тип мовлення (опис, розповідь, міркування та їхнє можливе поєднання); 7. Стильові риси, характерні для тексту з урахуванням його стилістичної маркованості; 8. Мовні прикмети стилю, відображені у тексті; 9. Образ автора і мета його текстової діяльності; 10. Індивідуально-авторські стилістичні особливості тексту, рівні відбору мовних засобів та їхньої організації, з урахуванням стилістичних прийомів» [94]. Ця

схема поєднує в собі не тільки лінгвістичні фактори творення тексту, а й його комунікативні особливості.

Як зауважує Ю. Ковалів, «лінгвостилістика – це розділ стилістики, наука про мовні стилі, виокремлення яких зумовлене умовами, середовищем, завданнями спілкування» [60, с. 558]. Науковець наголошує, що лінгвостилістика художнього тексту вивчає специфіку експресивного дискурсу, досліджує процес створення літературного тексту.

С. Єрмоленко зауважує, що «сучасна лінгвостилістика активно послуговується поняттям мовної особистості, вивчаючи мовотворчість письменників, оцінюючи їхній внесок у розвиток української літературної мови, досліджуючи, як в індивідуальному художньому мовомисленні, у використаних майстрами слова стилістичних можливостях української мови віддзеркалюється національна мовна картина світу» [38, с. 4]. Дослідниця зазначає, що лінгвостилістичний аналіз здійснюється переважно за методикою опису мовних рівнів, а також встановлення співвідношення між функціональними та експресивними стилями [40, с. 2].

Поширення лінгвостилістичного аналізу тексту в різних сферах спілкування призвело до появи різної мети та різних методів стилістичних досліджень. Виділяють такі напрямки дослідження, як стилістика засобів, стилістика тексту, стилістика художнього тексту, діахронічна та зіставна стилістика. Кожен з цих напрямків має свій предмет дослідження. Конкретний стилістичний аналіз вимагає застосування загальнонаукових (описовий, метод експерименту, зіставний, метод спостереження тощо), загальних лінгвістичних (структурно-семантичний аналіз, порівняльний аналіз мовних явищ тощо) та власне стилістичних (дискурсний, компонентний аналіз) методів дослідження. Вони допомагають дослідити специфіку стилів української мови та мовленнєві особливості автора тексту.

Комплексне вивчення художнього тексту передбачає використання специфічних методів дослідження:

– метод асоціативного поля, що використовується для виявлення в художньому тексті асоціативних зв'язків між лексичними одиницями; при цьому аналіз лексем проводиться на всіх мовних рівнях, що враховує одночасно фонетичні та граматичні особливості, лексичне значення, морфемну структуру, стилістичну маркованість і тематичну співвіднесеність;

– метод «регулятивного структурування» допомагає виявити в тексті регулятивні структури, які стимулюють різні комунікативні ефекти і являють собою прийоми організації текстових мікроструктур;

– інформаційно-смісловий метод передбачає аналіз процесу смислоутворення тексту на основі інформації, яка представлена в ньому; тобто відбувається дослідження структури лінгвістично оформлених смислових фрагментів тексту [58, с. 27].

Зауважимо, що специфіка лінгвостилістичного аналізу полягає у виборі тексту, який є зразком сучасної літературної мови, адже конкретні лексичні та фразеологічні одиниці може сприймати мовець, який перебуває з автором в одному часо-просторовому вимірі. Під час аналізу мовних явищ з погляду лінгвостилістичної науки варто враховувати історико-територіальні параметри розвитку української мови. Неврахування цих ознак призведе до необ'єктивної та неповної характеристики лексичного складу, неточне розуміння конкретних мовних одиниць української мови. З метою повного лінгвостилістичного аналізу текст членується на окремі мовні одиниці для встановлення стилетвірних ознак української мови.

Тенденції розвитку лінгвостилістичної науки на сучасному етапі зумовили появу нових методів дослідження художнього тексту. Слушною вважаємо думку Т. Беценко про те, що лінгвостилістичний аналіз тексту – «це поглиблений, докладний аналіз усіх складників художнього твору, що передбачає вивчення його тематики, виявлення художньо-образних засобів та індивідуально-авторських особливостей письма, спостереженням за функціонуванням яких допомагає глибшому усвідомленню й розкриттю ідейного задуму автора». Науковець наголошує, що, використовуючи такий вид

аналізу художнього тексту, треба використовувати літературознавчий аналіз (розгляд художнього тексту як естетичного явища), стилістичний аналіз (визначення індивідуальної манери письма автора) та лінгвістичний аналіз (дослідження мовних одиниць: фонетичних, лексичних, морфологічних, синтаксичних та словотворчих) [9, с. 240].

У своєму дослідженні М. Шевченко наголошує на тому, що «лінгвостилістичний аналіз передбачає дослідження лінгвістичних засобів, які використовує автор не тільки з комунікативною метою, але також з метою здійснення естетичного ефекту». Науковець зауважує, що завдання лінгвостилістичного аналізу тексту полягає у встановленні зв'язків між використаними мовними засобами, щоб розкрити більш глибоку текстову концепцію [96, с. 101].

На думку Н. Шанського, матеріалом лінгвостилістичного аналізу художнього тексту може бути: «1) архаїзми та історизми; 2) незрозумілі факти поетичної символіки; 3) незнайомі читачу діалектизми, професіоналізми, жаргонізми, терміни тощо; 4) індивідуально-авторські новоутворення з погляду семантики та словотвору; 5) ключові слова; 6) застарілі або ненормативні факти з погляду фонетики, морфології та синтаксису» [95, с. 9].

Отже, лінгвостилістичний аналіз художнього тексту вимагає всебічного дослідження не тільки мовних одиниць тексту, а й визначення індивідуальної манери письма автора. Дослідники дотримуються думки, що лінгвостилістичний аналіз включає інші види аналізу художнього тексту, що дозволяє більш ґрунтовно дослідити мовне оформлення літературного твору.

1.3. Лінгвокультурологічний аналіз: сутність та специфіка

Вивчення культури є складною та дискусійною проблемою сучасного мовознавства через наявність різних підходів до її вивчення, національному характері, ментальності народу тощо. Існує декілька визначень поняття «культура». На думку В. Маслової, культура – «це зведення «правил гри» колективного існування, набір способів соціальної практики, що зберігаються в

соціальної пам'яті колективу, та вироблені людьми для соціально значущих практичних та інтелектуальних дій» [62, с. 16].

Слушною вважаємо думку В. Кононенка про те, що безпосередня співдотичність мови та культури виявляється в тому, що «1. Мова і культура розвиваються в одному просторі й часі паралельно, в безпосередньому зв'язку з подальшим становленням народу; 2. Мова, як і культура, є виявом спільних креативних зусиль, наслідком діяльності народу та окремих його представників; 3. Усна народна творчість і художня література як провідні різновиди мистецької діяльності реалізуються в мові, в слові, які є не лише формою втілення творчого задуму митця, а й змістовим культурним компонентом; 4. Мова є одним із виявів культури у смислових наповненнях слова, висловлення й тексту закладено історично-культурну складову; 5. Різні види мистецтва як складники культур можуть бути витлумачені й пізнані за допомогою засобів і знаків у вигляді текстів; 6. Кіномистецтво виявляє себе в поєднанні словесного, музичного і зорового рядів сприймання, в наборах яких мова є визначальною» [51, с. 8].

Як зазначає Л. Мацько, «мовна ідентичність не обходиться без відповідної їй культурної ідентичності, як і культурна ідентичність обов'язково передбачає наявність мовної ідентичності, бо і мова, і культура є не зовнішніми ознаками людини, які можна легко набути, а внутрішніми сутностями людини, складовими її свідомості, мовомислення, її мовно-культурної особистості» [64, с. 350]. Мова і культура – це дві взаємопов'язані системи, які взаємодоповнюють одна одну. Мова найточніше характеризує етнос, його культуру та манеру поведінки. У мові людина закріплює та зберігає результати пізнавальної діяльності, передає набутий досвід з покоління в покоління та збагачується досвідом інших.

Посилення уваги до дослідження зв'язку культури та мови зумовило виникнення нової галузі науки – лінгвокультурології. На сьогодні існує декілька дефініцій поняття «лінгвокультурологія». На думку В. Біблера, лінгвокультурологія – це «комплексна наукова дисципліна, що вивчає

взаємозв'язок і взаємодію культури і мови в їх функціонуванні і відображає цей процес як цілісну структуру одиниць у єдності їх мовного і позамовного (культурного) змісту» [17].

Варто зазначити, що О. Хроленко визначає лінгвокультурологію як «філософію мови та культури, де об'єктом, відповідно, є мова та культура, а предметом – фундаментальні проблеми зміни мови та її одиниць, зумовлені динамікою культури, а також перетворення у структурі та зміни у функціонуванні культури, визначені мовною реалізацією культурних смислів» [91, с. 30]. Науковець наголошує, що лінгвокультурологія повинна вивчати механізми взаємодії та взаємовпливу мови та культури, виявляти й описувати закономірності взаємодії мовної та культурної практики людини та суспільства.

Так, В. Маслова зазначає, що лінгвокультурологія – це «гуманітарна дисципліна, що вивчає матеріальну і духовну культуру втілену в живій національній мові і виявляється в мовних процесах» [62, с. 30]. В. Телія визначає лінгвокультурологію як «частину етнолінгвістики, присвячену вивченню і опису кореспонденції мови і культури в їх синхронній взаємодії» [82, с. 217]. Проте Г. Заньковська вважає, що лінгвокультурологія – це «цілісна лінгвістична та культурологічна дисципліна, що об'єднує багато суміжних наук з метою вивчення культурної спадщини народу, що закріпилась в його мові» [46, с. 37].

Дослідники визначають декілька специфічних рис, що відрізняють лінгвокультурологію від етнолінгвістики. Так, О. Селіванова виділяє такі риси лінгвокультурології: «1. Орієнтація на сучасний стан та функціонування мови й культури; 2. Матеріал і мета аналізу (мета лінгвокультурології – опис мовної картини світу в мовленні повсякденного життя носіїв мови); 3. Поширеність дослідницьких інтересів лінгвокультурології не лише на етнічну культуру і її відбитки в мові й мовленні, а на відображення в мові й текстах надбань світової культури, інших культур різних епох, а також субкультур різних угруповань людей у межах етносу та поза його межами» [77, с. 261]. Культура як складна система, особлива форма спілкування, сукупність духовних і матеріальних

цінностей існує у тісному взаємозв'язку з мовою. У центрі уваги лінгвокультурології стоїть людина як носій мови, її мовленнєва діяльність та культура поведінки, що роблять її частиною конкретної культури.

Основними принципами лінгвокультурології, на думку А. Загнітко, є:

«1. Мова є найціннішим джерелом формування та вияву народної ментальності, саме через посередництво мови культура зберігається і передається в поколіннях;

2. Оскільки мова є суспільним надбанням, вона «присвоюється» кожним представником суспільства і дає можливість кожному носію мови формувати себе і своє уявлення про світ;

3. Мовні факти інтерпретуються з позиції ментальної лінгвістики; фразеологізми, символи, метафори тощо аналізуються у якості носіїв культурних уявлень народу;

4. Особлива увага приділяється когнітивній семантиці, «культурним» смислам мовних знаків, формуванню концептосфери культури;

5. Дискурси культури визначаються з акцентом на національно-культурній специфіці мовної свідомості, виявленої в комунікації» [43, с. 27].

Існує така думка, що люди, які говорять різними мовами та мають різну культуру спадщину, по-різному сприймають світ, а спосіб пізнання світу залежить від мови.

З розвитком лінгвокультурологічної науки сформувалися різні напрямки її дослідження:

1. Лінгвокультурологія окремої соціальної групи в конкретний період часу, тобто дослідження однієї лінгвокультурної ситуації.

2. Зіставна лінгвокультурологія спрямована на вивчення взаємозв'язку культури та етносу з точки зору іншої культури.

3. Діахронічна лінгвокультурологія вивчає розвиток етнокультурного стану конкретного народу.

4. Семантична лінгвокультурологія досліджує культурні компоненти в семантиці мовних одиниць і текстів.

5. Порівняльна лінгвокультурологія покликана визначити лінгвокультурні прояви взаємопов'язаних етносів.

Лінгвокультурологічний аналіз, на думку Л. Мацько передбачає «з'ясування змісту термінологічного поняття лінгвокультурами як таких мовних одиниць тексту, в семантиці яких зосереджена вагома і актуальна культурна інформація» [64, с. 358]. Науковець наголошує, що лінгвокультурологічний аналіз передбачає високий рівень загальнолінгвістичних та лінгвокультурологічних знань, розуміння методології та методики аналізу, основних категорій лінгвокультурології: лінгвокультурний концепт, лінгвокультурна ментальність, лінгвокультурема, культурна сема, культурна конотація, культурний фон, культурний простір, культурна традиція, культурна спадщина, лінгвокультурна парадигма [64, с. 357]. Ці знання потрібні для того, щоб виокремити в художньому тексті лінгвокультурами на усіх мовних рівнях.

Варто зазначити, що поняття «лінгвокультурема» слід розуміти як мовний знак, що містить культурну інформацію. Це базове поняття лінгвокультурології, яке служить для позначення мовленнєвих одиниць культурного змісту. Термін «лінгвокультурема» запровадив російський мовознавець В. Воробйов. На думку науковця, лінгвокультурема – це «комплексна міжрівнева одиниця, що становить діалектичну єдність лінгвістичного та екстралінгвістичного змісту» [25, с. 44]. Лінгвіст наголошує, що лінгвокультурема – комплексна одиниця, яка вбирає в себе як мовні знаки, так і позамовне культурне середовище (ситуацію). Водночас мовний знак позначає не тільки власне лінгвістичне значення, а й глибинний зміст як факт культури.

Слушною вважаємо думку Н. Медвідь, що лінгвокультурема – це «мовна одиниця, яка вербалізує загальнолюдську та національну інформацію про культурні цінності та реалії» [66, с. 9]. Дослідниця протиставляє поняття лінгвокультурами та лінгвокультурного концепту й наголошує, що один

концепт може реалізовуватися різними лінгвокультурами, тобто лінгвокультура вербалізує концепт.

На сьогодні немає єдиної класифікації лінгвокультурем, оскільки існують деякі розбіжності у тлумаченні самого поняття «лінгвокультура». Однією з найбільш точною є класифікація В. Маслової, яка включає у себе безеквівалентну лексику, міфологізовані мовні одиниці, пареміологічний фонд, символи культури, стійкі образні порівняння, лінгвокультурами зі сфери мовленнєвої поведінки та етикету, лінгвокультурами зі сфери релігії, фразеологізми [62, с. 125].

Як зауважує Т. Беценко, лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту полягає у виявленні різнорівневих мовних одиниць, що безпосередньо вказують на народомовне, лінгвоетнічне, країнознавче середовище. Завданням лінгвокультурологічного аналізу є:

1. З'ясування ідейно-тематичної спрямованості текстової інформації в аспекті її етнокультурної аргументації.
2. Схарактеризувати загальний культурний фон, представлений у тексті.
3. Осмислити стильову та жанрову належність тексту з погляду етнокультурної, мовнокультурної дійсності.
4. Встановити різнорівневі мовні одиниці, що пов'язані з певним культурним контекстом і забезпечують відтворення етнодійсності в тексті.
5. Мотивувати емоційний колорит тексту, співвідносячи його естетику з етнокультурною мовленнєво-етичною традицією певної культури» [7, с. 249].

Виділяють орієнтовну схему лінгвокультурологічного аналізу:

1. Визначення належності тексту до конкретного історичного періоду розвитку української літератури.
2. Визначення мовних образів автора, персонажів.
3. Виокремлення з тексту культурної інформації, пов'язаної з загальною концепцією художнього тексту.
4. Визначення в тексті лінгвокультурем та їхня цілісна характеристика з погляду лінгвокультурології [64, с. 361].

Таким чином, лінгвокультурологія – це комплексна дисципліна, яка включає інші науки з метою дослідження культурної спадщини конкретного етносу. Дослідники зазначають, що сутність лінгвокультурологічного аналізу полягає в докладному дослідженні різнорівневих мовних одиниць, що вбирають у себе вагому культурну інформацію.

Висновки до розділу 1

У процесі аналізу теоретичних основ лінгвостилістики та лінгвокультурології дійшли до таких узагальнень:

1. На сьогодні в українському мовознавстві існують різні підходи до визначення понять «текст» та «художній текст». Текст – усний чи письмовий результат мовленнєвої діяльності, що являє собою послідовність речень або їх аналогів, об'єднаних смисловими та формально-граматичними зв'язками. Художній текст – це складний мовний феномен, який відображає взаємозв'язок дійсності та вигаданого світу автора. Дослідники дотримуються думки, що художній текст варто аналізувати з урахуванням індивідуальності автора, його психологічних та соціальних особливостей.

2. Лінгвістичний аналіз художнього тексту покликаний дослідити вплив індивідуального стилю письменника на мовну картину світу конкретного етносу, визначити специфічні особливості мовних одиниць, використаних у художньому тексті. Предметом лінгвістичного аналізу художнього тексту є мовні одиниці, їхній аналіз з погляду естетичних та смислових функцій.

3. Лінгвостилістика як наука почала формуватися ще в ХХ столітті в контексті інших лінгвістичних наук. Лінгвостилістика – це наука про мовні стилі, яка досліджує мовні одиниці з погляду стильових та стилістичних норм. Сучасна лінгвостилістика вивчає мовотворчість письменників, визначає вплив їхнього індивідуального стилю на розвиток української літературної мови, досліджує національну мовну картину світу.

4. Лінгвостилістичний аналіз художнього тексту передбачає дослідження лінгвістичних засобів з врахуванням індивідуального стилю письменника. Завдання лінгвостилістичного аналізу тексту полягає у встановленні зв'язків між мовними засобами, щоб більш глибоко дослідити особливості побудови художнього тексту. Матеріалом для лінгвостилістичного аналізу художнього тексту можуть слугувати архаїзми, історизми, діалектизми, професіоналізми, жаргонізми, терміни, індивідуально-авторські новоутворення з погляду

семантики та словотвору, застарілі або ненормативні мовні явища в контексті фонетики, морфології або синтаксису.

5. Більшість дослідників (В. Кононенко, Л. Мацько, О. Хроленко та інші) вважає, що мова і культура – це дві взаємопов’язані системи, які є наслідком діяльності народу або окремих його представників. Мова є виявом культури (культурні надбання конкретного етносу можуть бути витлумачені за допомогою мовних засобів).

6. Лінгвокультурологія – це цілісна наука, яка поєднує багато суміжних наук з метою дослідження культурної спадщини конкретного народу, що закріпилась у його мові. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту покликаний дослідити різнорівневі мовні одиниці, що вказують на певне культурне тло, представлене в тексті (міфологізовані мовні одиниці, символи, стійкі образні порівняння, фразеологічні одиниці, лінгвокультуреми з релігійної сфери тощо).

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ В АСПЕКТІ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОГО І ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ПІДХОДІВ

2.1. Особливості функціонування лексики в мові роману М. Гримич «Клавка»

Сфера мовного спілкування охоплює різні стилі (розмовний, художній, офіційно-діловий та ін.), однією з головних ознак яких є специфічний лексичний склад. Лексичні одиниці кожного стилю вирізняються стилістичним забарвленням і наповнюють мовлення різними емоційними відтінками.

В енциклопедії «Українська мова» термін «розмовна лексика» трактується так: «слова розмовної мови, що протиставляються стилістично нейтральній та книжній лексиці літературної мови своїм емоційно-експресивним забарвленням і функціонально-стильовим навантаженням» [88, с. 560]. Виходячи з даного поняття, можемо зробити висновок, що розмовна лексика використовується здебільшого в побутовому спілкуванні та суттєво відрізняється від книжної лексики своєю рухливістю та варіативністю.

Дослідниця С. Бибик наголошує, що поняття «розмовна лексика» вужче, ніж поняття «лексика розмовної мови». Науковець зазначає, що насамперед розмовна лексика складається з емоційно-оцінної, експресивної лексики [16, с. 61]. До лексики розмовної мови авторка відносить діалектні слова, просторіччя, жаргонізми, сленг, суржик тощо [16, с. 60].

Власне розмовну лексику визначають як слова, які є літературними, проте надають мовленню розмовного характеру. Мовознавець Л. Коробчинська виділяє три групи розмовної лексики: «1) власне розмовна лексика, 2) так зване просторіччя, 3) грубе просторіччя, або вульгаризми» [52, с. 3].

На відміну від Л. Коробчинської, Б. Коваленко розрізняє розмовну, вульгарну, просторічну, лайливу лексику та вважає, що стилістично знижена лексика покликана зобразити невимушене, неофіційне спілкування для привернення уваги читача [49, с. 8].

У контексті зазначених вище теоретичних питань ми проаналізували особливості функціонування розмовної лексики в романі М. Гримич «Клавка». У художньому тексті особливе місце займають розмовно-побутові лексеми. До них відносимо слова, що обслуговують побут людини (назви одягу, їжі, побутового обладнання тощо). Наприклад: *щедро намастила її тушонкою* [29, с. 63], *тушонка* – розм. ‘консервоване тушковане м’ясо’ [78, т. 10, с. 332]; *Вона взяла в руки ароматний баняк* [29, с. 70], *баняк* – розм. ‘чавунний горщик, казан’ [78, т. 1, с. 102]; *Клавка залізла на драбинку і дістала з антресолі гармонь* [29, с. 37], *антресоль* – розм. ‘дощатий настил під стелею для зберігання речей’ [78, т. 1, с. 37].

Розмовна побутова лексика використовується для стилістичного оформлення мовлення осіб відповідної соціальної групи.

У досліджуваному романі використано лексеми на позначення руху людини: *йти: шмигнуло до туалету вилити з відра воду* [29, с. 5]; *письменниця ледь-ледь пленталась* [29, с. 4]; *вона намагалась вистежити, чи не валандається тут дядь-Гаврило ледь помітним камінчиком у грудях* [29, с. 32]; *їхні нащадки не тиняються бандитськими закутками Євбазу* [29, с. 133].

У романі «Клавка» використовується низка синонімічних лексем на позначення діяльності людини:

– говорити: *вона зазвичай мовчазна з чужими, розбалакалася, цілу дорогу цвірінькала* [29, с. 89]; *але все таки разів зо два – три вона бовкнула зайве* [29, с. 92]; *подейкують, що це Єлизавета Петрівна «висватала» Нелю за Павла Миновича* [29, с. 135]; *вона натягувала на себе якусь довгу спідницю, ситцеву сільську блузку й бурчала* [29, с. 323];

– кричати: *Малишко умудрився навіть із Рильським погиркатися* [29, с. 222]; *той усе пручався і горлав* [29, с. 297], *і в уже знайомій для Клавки манері він визвірівся на керівників Спілки* [29, с. 314];

– кепкувати: *як кпинили над Грінченком деякі представники української інтелігенції* [29, с. 71];

– скривити своє обличчя: *секретарка Бакланова скорчила незадоволену міну* [29, с. 99];

– зрозуміти: *добре, що Арон Мойсейович докумекав спитати* [29, с. 112];
шукати: тоді вона встала, понишпорила по кімнаті подруги [29, с. 147];

– вередувати: *ну що ви, Клабочко, комизитесь* [29, с. 140];

– затримуватися: *щось ви забарились* [29, с. 212];

– пропустити: *один раз можна прогавити* [29, с. 211];

– впасти: *щоб я, бува, не геннула у проході між рядами* [29, с. 257];

– уявити: *тож їй верзлось у ранковому сні* [29, с. 233];

– підмовляти: *може, їх хтось під'юджує* [29, с. 228];

– штовхати: *легенько штурхонула її Клавка* [29, с. 282];

– кинути: *і просто жбурнув його у вагон* [29, с. 327];

– шахраювати: *шпани, яка махлює на картах* [29, с. 29];

– вітатися: *він поручкався з адміністратором* [29, с. 260];

– влаштовуватися: *примазується до молодих талантів* [29, с. 227];

– сприяти (кому-небудь): *взявся за те, щоб пропхати себе в літературне середовище* [29, с. 277].

На позначення психологічного стану людини авторка тексту відповідно до кожного вияву вживає різноманітні лексеми:

– плакати: *Костик рюмсав* [29, с. 159]; *зарепетував Костик* [29, с. 193];
однак верещав [29, с. 241]; *Олечка шморгала і схлипувала* [29, с. 297]; *здавлено проскиглила чистильниця* [29, с. 28];

– сміятися: *сказала вона і вишкірилась на офіціанта* [29, с. 270]; *Сіробаби захихотіли* [29, с. 288], *голосно гиготіли* [29, с. 328];

– розгубитися: *Клавка отетеріла* [29, с. 231]; *Клавка підскочила, як ошпарена* [29, с. 281]; *однак за мить оговтався і продовжив* [29, с. 281]; *зараз трохи оклигаємо від війни* [29, с. 71];

– заснути: *дядь-Гаврило закуняє на своєму стільчику* [29, с. 33];

– захотіти: *і чого їй приснічило намовляти Прохорову* [29, с. 15].

На позначення процесів споживання їжі та напоїв використано такі лексичні одиниці :

– їсти: *Баратинський якраз **хрумав** квашений огірок* [29, с. 296];

– пити: *той, добре **хильнувши**, витягнув з нагрудної кишені зім'яту фотокартку* [29, с. 14]; *і як пройшло «**обмивання** книги»* [29, с. 138]; *Клавка **сьорбнула** чаю* [29, с. 215]; *а колись ми разом **хлистали** водочку* [29, с. 291].

У романі також виявлено лексичні одиниці на позначення осіб. Наприклад: ***баришні** вісімнадцять років виповнилося* [29, с. 34]; ***заводійки** ролітівських авантур* [29, с. 55]; *запросили на поетичний вечір разом з **молодняком*** [29, с. 222]; *судячи з усього, міцний зв'язок з **мужчиною*** [29, с. 20]; *«затерлися» і наші **східнячки*** [29, с. 84]; *написав свою знамениту епіграму на того **писаку*** [29, с. 7]; *природно, що **роззяви** програвали* [29, с. 29].

Розмовна лексика широко представлена лексемами на позначення абстрактних понять. Наприклад: *як вона любила ці **витребеньки*** [29, с. 21], *от що значить **вишкіл*** [29, с. 236], *ось така **заковика*** [29, с. 83], *буржуазні **замашки** мамзель Бруслевської* [29, с. 17], *в тому числі і ту сумнозвісну **клязу** на Сосюру* [29, с. 7], *Єлизавета Петрівна сідала за «**халтурку**»* [29, с. 6].

Поряд із власне розмовною слід вказати і просторічну лексику, що на відміну від власне розмовної, виходить за межі літературної мови та має відтінок зменшеності, згрубілості [89]. За семантичною ознакою лексичні одиниці просторічної лексики поділяють на негрубе просторіччя і грубо-просторічну лексику.

Дослідниця О. Зайцева зазначає, що в лінгвістиці не чітко охарактеризовано термін «просторіччя»: «З одного боку, «просторіччя» – це стилістично знижений шар розмовної літературної мови, а з іншого – літературно ненормативні явища всіх рівнів мови» [45, с. 204]. До просторіччя науковець зараховує вульгарну, зневажливу, лайливу лексику, суржик.

У романі «Клавка» негруба просторічна лексика має знижене стилістичне забарвлення. Вона поділяється на зневажливі слова (*бути солідніше, ніж якогось там **пройдисвіта*** [29, с. 118], *пройдисвіт* – розм., зневажл. ‘людина,

здатна на ганебні, нечесні вчинки' [78, т. 8, с. 191]; *він без кінця теревенив* [29, с. 260], *теревенити* – розм., зневажл. 'говорити що-небудь незначне, несерйозне' [78, т. 10, с. 84]) та фамільярну лексику (*припхалася ще купа літераторів* [29, с. 138]; *я сюди приперлась* [29, с. 172] на позначення руху людини, *гамселити* [29, с. 41], *лупити* [29, с. 41] у значенні процесу побиття чого-небудь).

До грубо-просторічної лексики відносять лайливі слова та вульгаризми. У художньому тексті використовується вульгарна лексика – згрубілі форми просторічних слів. Наприклад, для позначення байдужості людини до будь-якої ситуації використано лексему *начхати*: *Їй начхати на весь світ...* [29, с. 321].

У досліджуваному романі використовуються діалектизми – лексичні одиниці обмеженого вживання для передачі тогочасного побуту та мови персонажів. Вони характеризують територіальну належність людини, її соціальний статус тощо. Наприклад, «Клавка» зафіксовано такі діалектизми: *Тим часом дядь-Гаврило обкутав їй голову великою сільською хусткою з пацьорками* [29, с. 323], *пацьорки* – діал. 'обірвані шматки, частини тканини' [78, т. 6, с. 103]; *Звичайно, після розгрому на серпневих зборах його нічим не можна було вивести з рівноваги, але, видно, його зачепило за живе те, що у Спілку прислали брутальну нишпорку* [29, с. 40], *нишпорка* – діал. 'людина, яка надмірно цікавиться всім, потай слідкує за ким-небудь' [78, т. 5, с. 416].

Під час дослідження також виявлено, що в романі М. Гримич «Клавка» використано росіянізми для мовленнєвої характеристики персонажів.

В українській лінгвістиці немає єдиного визначення поняття *росіянізм*. В академічному тлумачному словнику термін «росіянізм» тлумачать так: «слово, зворот, запозичені з російської мови іншою мовою» [78, т. 8, с. 911].

Нижче подаємо росіянізми, які вживаються в діалогах та внутрішніх монологів персонажів твору, зокрема в романі лексичний суржик представлений так:

– лексичними одиницями на позначення іменників різних груп: *дедушка* – *дідусь*: *До війни її тримав Пінхус Абрамович, або просто «дедушка Піня»* [29, с. 31]; *кадет* – *кадет*: *Ну успокойтесь зі своїм **кадетом*** [29, с. 34]; *кавалери* – *кавалери*: *А тепер, дами й **кавалери**, час прийшов для пісні»* [29, с. 85]; *дева* – *діва*: *Я – старая **дева**, не знаю, що з одним чоловіком робити...* [29, с. 114]; *человек* – *людина*: *Я без ног, Маня, но я живой **человек!*** [29, с. 122]; *детка* – *дитинко*: *Кушай, кушай, **детка!*** [29, с. 241]; *маленькому человекьку* – *маленькій людині*: *А як же йому, «**маленькому человекьку**», передати цьому самому Рильському гнів партії?* [29, с. 42]; *людішки* – *людці*: *І ось такі **людішки**...* [29, с. 83]; *парікмахер* – *парикмахер*: *вона кидала на стіл колоду карт, перемішувала їх, поплывувала зверху і промовляла весело: «**Шахер-махер-парікмахер**»* [29, с. 134]; *мужчіна* – *чоловік*: *Зате цей ваш новенький сусід – «**красавець-мужчіна**» – герой!* [29, с. 290]; *ізделія* – *вироби*: *Вона хотіла кинути ті «**ізделія**» в обличчя тьоті Розі: як вона могла про неї таке подумати!* [29, с. 125]; *наказаніє* – *покарання*: *кричи – не кричи, а стопочку горілки все одно доведеться налити дядь-Гаврилові, тож навіщо ця двадцятихвилинна промова про «**за що міне таке наказаніє**»* [29, с. 37]; *таблеточка* – *таблетка*: *Клавко, дай **таблеточку!*** [29, с. 35]; *побєда* – *перемога*: *Біля підворіття, що вело з вулиці Чкалова до її дому, стояла, немов на чатах, чорна «**Побєда**»* [29, с. 196]; *постель* – *ліжко*: *Ліжко, або, як кажуть на Євбазі, «**постель**», річ хоч і не приємна, але необхідна* [29, с. 263]; *дела* – *справи*: *Дела ваші плохі* [29, с. 117]; *место* – *місце*: *Моє **место** на помойке!* [29, с. 123]; *явленіє* – *явище*: ***Явленіє** Христа народу* [29, с. 200]; *лет* – *років*: *Сто **лет** ти мені тоді була б потрібна!* [29, с. 291];

– лексемами на позначення дій: *не мєшай* – *не заважай*: *Дєд, іді, **не мєшай!*** [29, с. 325]; *чувствуєши* – *відчуваєши*: *Ти **чувствуєши?*** [29, с. 122]; *єсть* – *є*: *У тьоті Розочки **єсть** всьо!* [29, с. 112]; *сделаю* – *зроблю*: *Клавко, я не знаю що тобі **сделаю!*** [29, с. 37]; *зачєм ето делать* – *навіщо це робити*: *Не спілчанській же прибиральниці, яка тільки те й знає, що, підібравши черговий письменницький недопалок, нарікати: «**Зачєм ето делать?**»* [29, с. 10]; *сдохні* – *здохни*: ***Сдохні,***

фашистській гад! [29, с. 8]; *заціщал* – захищав: *Маня, я ж вас всіх заціщал!* [29, с. 122]; *ізволіли* – зволили: *О, в протоколі номер одинадцять ви ізволіли вислухати доповідь товариша Білецького про створення «Короткого курсу історії української літератури» замість старого «Нарису»!* [29, с. 45]; *іди* – йди: *Дед, іди* [29, с. 325]; *запріщаю* – забороняю: *Я фронтовик, я тобі запріщаю!* [29, с. 325]; *помогі* – допоможі: *Маня, допомогі!* [29, с. 122]; *говоріл* – говорив: *Я же говоріл, Маня!* [29, с. 123];

– лексичними одиницями на позначення характеристик людини: *верний* – вірний: *Зате буде верний...* [29, с. 118]; *редкая* – рідкісна: *І зараз скажу, що Стебун – погань редкая* [29, с. 160];

– є приклади вживання прислівника: *бистрей* – швидше: *Бистрей, Маня, бистрей!* [29, с. 123]; одиничний приклад службової частини мови: *между* – між: *Що между Абрамом Кацнельсоном та його рідним братом Іллею Кацнельсоном-Стебуном така сама різниця, як між РОЛІТом-старшим і РОЛІТом-молодим* [29, с. 160];

– лексемами на позначення невпевненості: *вроді* – наче: *Вроді тут!* [29, с. 112];

– займенниками з метою акцентування уваги на душевних переживаннях героїв: *нікакой* – ніякий: *Я тут лузаю йому насіння всю дорогу, а від вас «нікакой благодарності»!* [29, с. 168]; *нічто* – ніщо: *Даже врагу нічто человеческое не чуждо* [29, с. 189]; *тібя* – тебе: *Вони за тібя воювали!* [29, с. 325];

– лексемами на позначення характеристики персонажів: *віноват* – винуватий: *Я не віноват!* [29, с. 123].

Отже, представлені лексичні одиниці використані в романі з метою зображення особливостей спілкування середнього прошарку населення радянської епохи. Більшість лексем уведено в роман для посилення психологічного навантаження тексту, що дає змогу читачеві зосередити увагу на специфіці комунікації різних верств населення.

Проведений аналіз дає нам можливість зробити висновок, що розмовна лексика використовується у мові художнього тексту як один з найважливіших елементів. Лексика розмовного стилю допомагає автору більш повно розкрити характер героїв, їхню соціальну роль у суспільстві. Ми виявили, що в романі «Клавка» розмовна лексика вживається в діалогах та внутрішніх монологів персонажів твору, надаючи їхньому мовленню характер невимушеності та неофіційності.

Сучасні тенденції розвитку всіх сфер суспільства дозволяють проаналізувати явища, які відбувалися в українській мові протягом 40-х – 50-х років ХХ століття. Дослідження офіційно-ділової лексики радянських часів є важливим для стилістичної науки, адже в той час ми можемо спостерігати «задерев'янілість» української мови.

Зауважимо, що специфіку побутування офіційно-ділової лексики в українській мові вивчали такі мовознавці, як Л. Тименко, Г. Кузнецова, О. Тихоненко, Л. Мацько, П. Дудик та ін.

За визначенням С. Єрмоленко, ділова лексика – «слова й усталені звороти, що належать до офіційно-ділового стилю і виконують функції офіційного спілкування, вживаються у законах, указах та інших документах, в усній діловій практиці» [88; с. 158].

Мовознавці наголошують, що зміни в соціальному житті людства впливає на розвиток ділової лексики, зокрема Л. Тименко зауважує, що «Словниковий склад мови найбільш схильний до суспільно-політичних, соціальних змін та ідеологічних перебудов, й особливо це проявляється у складі ділової лексики» [83, с. 103].

Для офіційно-ділової лексики властиві особливі мовні норми. Г. Кузнецова відзначає, що «мовну своєрідність офіційно-ділового стилю формують властиві йому стилетвірні засоби – виразно стандартні, тобто усталені й типові для цього стилю мовні форми, формули, слова й сполучення слів» [59, с. 137].

У романі зображено діяльність офіційних установ 50-х років ХХ століття. Варто зазначити, що особливістю офіційно-ділової лексики було використання канцеляризмів та мовних кліше в документах.

У тлумачному словнику канцеляризм тлумачимо так: «це слово або зворот, притаманні стилю ділових паперів, документів [78, т. 4, с. 90]. Канцеляризми покликані позбавити документ емоційності, індивідуальності, надати йому нейтрального, шаблонного значення.

Текст роману фіксує, зокрема, такі канцеляризми: **Президія зобов'язується** надалі систематично стежити за роботою своїх друкованих органів, допомагати їм і послідовно боротися за високу ідейну якість літератури [29, с. 44]; **Президія СРПУ визнає**, що вона не вживала заходів до виправлення лінії редакції «Вітчизни» і не вела боротьби з ворожими впливами літературі [29, с. 44]; **Слухали:** Про рішення ЦК КП(б)У щодо журналу «Вітчизна» [29, с. 42]; **Ухвалили:** Президія Спілки радянських письменників України цілком і повністю приєднується до постанови ЦК КП(б)У “Про журнал ‘Вітчизна’” [29, с. 42]; **На цьому Пленумі персона вашого чоловіка вже не стоятиме на порядку денному** [29, с. 136].

Варто зазначити, що в романі використано різні розряди офіційно-ділової лексики. Серед них виділяємо такі тематичні групи:

1. Назви установ, приміщень. Наприклад: **Центральний комітет.** А від вас Центральний комітет теж чекає виступу [29, с. 57]; **Зала засідань.** Клавка стріпнула з себе спогади і рушила до зали засідань, щоб зосередитися на виступах а на спостереженні за залом [29, с. 222]; **Канцелярія.** Вона не любила давати інформацію з канцелярії [29, с. 140].

2. Назва осіб, пов'язаних з певним видом діяльності. Наприклад: **Бухгалтер.** Таку саму зарплату, наприклад, отримував бухгалтер [29, с. 23]; **Голова правління.** Їй лестило, що Голова правління довірив свою доповідь саме їй [29, с. 54]; **Голова Президії Спілки.** Він тоді був Головою Президії Спілки [29, с. 39]; **Друкарка.** «А друкарка вам не знадобиться?» – подумки спитала Клавка, спідлоба глипнувши на нього [29, с. 81]; **Завідувач відділу**

пропаганди ЦК. *Не може ж собі завідувач відділу пропаганди ЦК вичитувати Рильського* [29, с. 41]; **Касир.** *Решта все лишилося без змін: Голова правління, секретар правління, бухгалтер, касир, секретар* [29, с. 91]; **Кореспондент.** *В їх числі Дарію Дмитрівну Полотнюк, чи то пак Ірину Вільде з Чернівців, яка працює кореспондентом «Правды Украины»* [29, с. 141]; **Машиністка.** *Письменниця уважно подивилася на машиністку, яка чекала на відповідну реакцію* [29, с. 11]; **Стенографістка.** *Клавка схопила якийсь папірчик, тупий олівець і, наслинивши його, вправним рухом стенографістки почала дряпати закарлючки* [29, с. 51]; **Секретарка.** *Клавка працювала секретаркою у Спілці письменників, тому знала всі, ну якщо не всі, то майже всі письменницькі новини* [29, с. 10]; **Член репатріаційної комісії.** *В її особовій справі записано, що вона була членом репатріаційної комісії* [29, с. 19].

3. Назви документів. Наприклад: **Витяг з протоколу.** *...ви передали нам витяг з протоколу, а не сам протокол* [29, с. 41]; **Постанова Центрального комітету.** *Слово «віруючий» має в українській мові інше значення, яке не дуже пасує до постанови Центрального комітету* [29, с. 69]; **Протоколи.** *Ану покажіть мені всі останні протоколи засідання Президії* [29, с. 40]; **Стенограма.** *Ви маєте на увазі стенограму загальних зборів письменників Києва з питань ідеологічної роботи?* [29, с. 98].

4. Назви організацій, органів. Наприклад: **Відомство.** *Клавка мало не вбила ними Овсяннікова, який, очевидно, старанно підслуховував розмову для свого відомства* [29, с. 48]; **Партійна письменницька організація.** *Він ще очолював партійну письменницьку організацію* [29, с. 42]; **Партії.** *А ми... а партія хоче знати, як обговорювали її постанову наші славні письменники* [29, с. 41]; **Пленум.** *Я сподіваюся, всі в цій кімнаті опрацювали матеріали минулорічного Пленуму ЦК ВКП(б)* [29, с. 68].

5. Лексеми, пов'язані з кадровою роботою установ. Наприклад: **Асигнування.** *Лист у ЦК і Раду міністрів – з проханням надати додаткове асигнування на проведення Пленуму – підписано і надіслано* [29, с. 52]; **Кадри.** *Власне, Яків Зіновійович – досвідчений спілчанський кадр, не раз виручав з*

такими завданнями, він усе візьме на себе [29, с. 53]; **Кандидатури.** Але й він не заперечував проти Клавчиної кандидатури [29, с. 25]; **Компенсація.** Але в листопаді 1946-го прийшло нове керівництво, і її делікатно попросили звільнитися за власним бажанням, щоправда, з виплатою компенсації [29, с. 23]; **Номенклатурна посада.** Він ще й очолював партійну письменницьку організацію, а це була номенклатурна посада при Відділі літератури та мистецтва Управління пропаганди та агітації ЦК КП(б)У [29, с. 42]; **Оклад.** А згодом – на посаді секретаря з окладом 400 карбованців [29, с. 23].

Отже, в мові досліджуваного роману М. Гримич «Клавка» офіційно-ділова лексика відіграє важливу роль у зображенні тогочасного суспільства. Більшість лексем уведено в текст для посилення психологічного навантаження, що дає змогу читачеві зосередити увагу на специфіці функціонування мовних кліше та канцеляризмів. Ми виявили, що використання лексики офіційно-ділового стилю дозволяє більш повно розкрити стан української мови 50-х років ХХ століття. Уживання канцеляризмів та мовних кліше засвідчує усталеність офіційно-ділової лексики в досліджуваний період.

2.2. Специфіка використання фразеологічних одиниць у творі

Розвиненість та гнучкість мови виявляється не тільки багатством лексичного складу, а й фразеології. Фразеологізми є однією зі специфічних рис мови, яка відображає історичний та соціальний розвиток окремого етносу. Як відомо, українська мова вирізняється серед інших мов своїм широким спектром використання фразеологічних одиниць.

Фразеологічні вирази є важливим компонентом у мовотворчості письменника. За їх допомоги автор передає не тільки свої думки та переживання, а й конкретне мовне середовище в художньому тексті. Мова художньої літератури складається із взаємопов'язаних складників, серед яких помітне місце займає фразеологія. На думку Н. Москаленко, фразеологічні одиниці це «прийняті суспільством на певному етапі його історичного розвитку й усвідомлювані ним як правильні та зразкові, придатні для комунікації

вислови, які характеризуються структурною та функціональною усталеністю, традиційністю, кодифікованістю, а також узгодженістю компонентів з лексичними, фонетичними, словотвірними та граматичними нормами літературної мови» [67, с. 22].

Стилістичне використання фразеологічних виразів письменником виконує функцію посилення експресивності мовлення, поглиблення естетичного значення художнього тексту. Як зазначає В. Ужченко, «під стилістично забарвленими фразеологізмами розуміють їх стильову належність, закріплення за певними формами мовленнєвого спілкування, а також такі фразеологічні одиниці, які перебувають за межами літературної норми (жаргонні або просторічні)» [87, с. 196]. Автор наголошує на тому, що стилістичне значення фразеологічних виразів пов'язують з їхньою емоційністю, експресивністю та оцінністю. Експресивність виражається у специфічних виражальних особливостях фразеологізмів. Емоційність виявляється в емоціях та переживаннях мовця, а оцінність пов'язується з характеристикою предмета.

Виділяють чотири розряди фразеологічних одиниць за стильовою ознакою – розмовні, книжні, просторічні та фольклорні. До розмовних належать літературні фразеологізми з дещо зниженим забарвленням. Цей різновид фразеологічних одиниць становить найбільшу частину всього фразеологічного фонду української мови.

У романі «Клавка» фіксуємо такі приклади фразеологізмів розмовного стилю:

– б'ють себе в груди – 'твердити щось, наполегливо запевняти, переконувати кого-небудь у чомусь' [79, с. 29]: *Так усі ревно, один поперед одним, критикують себе, б'ють себе в груди* [29, с. 107];

– багато води витекло – 'минуло багато часу; сталися значні зміни' [91, с. 18]: *Хоча з того часу багато води витекло* [29, с. 293];

– бачити все на власні очі – 'безпосередньо, особисто, в дійсності' [79, с. 475]: *...адже я був присутній на зборах і бачив усе на власні очі* [29, с. 104];

– в сини годиться – ‘бути набагато молодшим від кого-небудь’ [79, с. 154]: *Він же мені в сини годиться!* [29, с. 115];

– вилити чарчину дьогтю у бодню меду – ‘зіпсувати все якоюсь незначною, але неприємною дрібницею’ [79, с. 117]: ...зараз їй доведеться відмовитися від своєї манери «а ля Максим Тадейович» і *вилити чарчину дьогтю у свою бодню меду компліментів* [29, с. 253];

– вихлюпнути дитя разом з водою – ‘за другорядним, непотрібним не визнавати суттєвого, істотного, основного’ [79, с. 91]: *Але сумно, що всі зараз сприймуть цю настанову партії як команду «фас!» і можуть вихлюпнути дитя разом із водою* [29, с. 145];

– відвести душу – ‘звіряться кому-небудь; втішатися’ [91, с. 48]: ...вони його там і нагодують, і пригріють, і *душу з ним відведуть*, виспівуючи свої жалібні куплети [29, с. 30];

– відволікатися на манівці – ‘викликати замішання, бентежити’ [79, с. 259]: *Але, судячи з усього, Духмяний не хотів відволікатися на манівці* [29, с. 47];

– відкрити очі – ‘показувати, розказувати усю правду про щось’ [79, с. 103]: *Треба було показати всі принади соціалістичного способу життя, відкрити їм очі на правду...* [29, с. 84];

– впіймати на гарячому – ‘викрити кого-небудь, підстерігши його на місці злочину’ [79, с. 128]: ...з дорогим Олександром Сергійовичем, який *не впіймав її на гарячому*, коли стежив, де вона була в неділю [29, с. 211];

– впіймати погляд – ‘помічати, відчувати, що хтось дивиться на нього’ [79, с. 352]: *Малишко впіймав її погляд і махнув долонею* [29, с. 317];

– вставляти палки в колеса – ‘перешкоджати, заважати кому-небудь у здійсненні чогось’ [91, с. 127]: *Американці не так вставляли нам палки в колеса, як британці – в Ганновері чи Гайденау* [29, с. 81];

– гнатися за двома зайцями – ‘намагатися здійснити дві справи’ [91, с. 54]: *А гнатися за двома зайцями, як то кажуть...* [29, с. 115];

– за душею ні шеляга – ‘бути бідним, без грошей, без засобів до існування’ [79, с. 380]: *У мене за душею ні шеляга* [29, с. 303];

– залоскотало під ложечкою – ‘хто-небудь переживає, непокоїться через щось’ [79, с. 686]: *Ліричний тенор з ненав’язливою оксамитинкою наповнив її по самі вінця, скрутив її гамівною сорочкою і залоскотав під ложечкою* [29, с. 86];

– зірвалися з цепу – ‘хто-небудь не володіє собою (про поведінку, дії, рухи)’ [79, с. 265]: *Склалося враження, що всі просто зірвалися з цепу* [29, с. 39];

– кіт наплакав – ‘дуже мало’ [79, с. 298]: *Там уже не письменницька організація, а кіт наплакав* [29, с. 139];

– кліпати очима – ‘почувати себе ніяково перед ким-небудь’ [79, с. 301]: *Клавка кліпала очима* [29, с. 43];

– конем грати – ‘досить великий, просторий’ [79, с. 165]: *Помпезна монументальна будівля, з п’ятикімнатними квартирами, з площею, яка дозволяє «конем грати»* [29, с. 193];

– луснути від сміху – ‘дуже сміятися, реготати’ [79, с. 356]: *Зараз він іще раз скаже своє «Га?» і вона лусне від сміху* [29, с. 43];

– мати зуб – ‘сердитися, гніватися на кого-небудь’ [79, с. 373]: *Молоді мали зуб на Малишка, той їх, чесно кажучи, не надто шанував* [29, с. 222];

– на все горло – ‘дуже голосно’ [79, с. 161]: *Тихим Жилинським провулком вона тягла на собі дядь-Гаврила і виводила, як сільська баба, на все горло* [29, с. 333];

– на всю губу – ‘великий, значний, справжній’ [79, с. 173]: *О, так у вас тут бенкет на всю губу!* [29, с. 62];

– на голову не налазить – ‘що-небудь нерозумне, несерйозне, недоречне’ [79, с. 422]: *Іноді щось таке «приплете», що й на голову не налазить* [29, с. 148];

– на носі – ‘скоро, незабаром’ [79, с. 441]: *...палко обговорювали Пленум, що був «на носі»* [29, с. 136];

– написано на обличчі – ‘відразу видно, помітно що-небудь із зовнішнього вигляду когось’ [79, с. 424]: *Це було написано на його обличчі* [29, с. 9];

– не вартувати ламаного гроша – ‘який не має ніякої цінності або втратив своє значення [79, с. 52]: *За великим рахунком усе, що було сказано на тих зборах нашими письменниками, не вартує ламаного гроша* [29, с. 108];

– немов ошпарена – ‘дуже швидко, несподівано, рвучко’ [79, с. 479]: *Після того, як вона, Клавка, немов ошпарена, вискочила з ліжка...* [29, с. 3];

– нерозливвода – ‘нерозлучні’ [91, с. 18]: *...підхопили пісню дві подружки-нерозливвода* [29, с. 154];

– ні сном ні духом – ‘зовсім не знати’ [79, с. 672]: *А він ні сном ні духом не підозрює, що вона собі нафантазувала!* [29, с. 132];

– ніяка мишка не прошмигне – ‘ніхто не пройде, надійно оберігається’ [79, с. 390]: *Настільки пильними ми мусили бути щоб ніяка мишка повз нас не прошмигнула* [29, с. 81];

– облизня піймає – ‘зазнати невдачі у тому, на що розраховував, чого домагався’ [79, с. 207]: *Зараз облизня піймає!* [29, с. 200];

– одна нога – тут, інша – там – ‘уживається для вираження наказу, прохання або обіцянки дуже швидко сходити куди-небудь’ [79, с. 438]: *Тільки, будь ласочка, миттю: одна нога – тут, інша – там!* [29, с. 205];

– опанувати себе – ‘долати вияв почуттів, емоційне піднесення, переживання’ [79, с. 467]: *Клавка нарешті опанувала себе* [29, с. 62];

– переминатися з ноги на ногу – ‘тупцюючи, виявляти свою ніяковість, нерішучість, збентеження’ [79, с. 496]: *...а Максим Тадейович переминався з ноги на ногу* [29, с. 47];

– переплутати карти – ‘розладнувати чий-небудь сподівання, плани’ [91, с. 64]: *Я, мовляв, їм усі карти переплутав* [29, с. 296];

– підбивати клинці – ‘упадати біля кого-небудь, виявляти знаки уваги, залицятися’ [79, с. 505]: *Тому він і «підбиває клинці» до секретарки* [29, с. 10];

– підкидати дрівець у вогонь – ‘підсилювати, розпалювати певне почуття, суперечку’ [79, с. 508]: *Підкидає дрівець у вогонь?* [29, с. 228];

– пір’я літало – ‘дуже сильно, завзято’ [79, с. 515]: *Нерідко подруги й сварилися – і тоді по кімнаті аж «пір’я літало»...* [29, с. 136];

– побити горшки між собою – ‘розірвати, порушити дружні стосунки; посваритись’ [79, с. 603]: *Десь колись вони **побили горшки між собою*** [29, с. 27];

– политися рікою – ‘надходити у великій кількості’ [79, с. 337]: *...от зараз почнеться нове життя, знову **поллється рікою творчість*** [29, с. 59];

– попадатися під руку – ‘випадково опинятися поблизу, поруч когонебудь’ [79, с. 506]: *Краще **не попадатися йому під руку** в лиху годину* [29, с. 222];

– прийняти за чисту монету – ‘як істину, як щиру правду’ [91, с. 104]: *Неля Мусіївна **прийняла жарт за чисту монету*** [29, с. 293];

– прикусити язика – ‘утриматися від висловлювання, замовкнути’ [79, с. 563]: *... і вона **прикусила язика*** [29, с. 98];

– пробігти очима – ‘швидко читати або оглядати що-небудь’ [79, с. 571]: *Вона **пробігла очима текст*** [29, с. 225];

– проковтнути язика – ‘зробитися мовчазним, замкнути’ [91, с. 202]: *Я вобше **язик проковтнув**, добре, що Арон Мойсейович докумекав спитати* [29, с. 112];

– процідити крізь зуби – ‘неохоче, невиразно з незадоволенням’ [79, с. 274]: *...подумки відрубала вона, натомість **процідила крізь зуби*** [29, с. 124];

– розв’язало руки – ‘звільнитися від обмежень, проблем’ [79, с. 606]: *Воно **ніби розв’язало їй руки*** [29, с. 280];

– розкласти все по поличках – ‘розібрати все до дрібниць, встановлюючи певну систему, логічну послідовність’ [79, с. 611]: *Єлизавета Петрівна **вміла розкласти все по поличках і дохідливо пояснити*** [29, с. 229];

– розсміятися в кулачок – ‘нишком, крадькома, потай’ [79, с. 319]: *Прохорова з Клавкою **розсміялися, щоправда, остання «в кулачок»*** [29, с. 130];

– світ перевернувся з ніг на голову – ‘усе змінюється на протележне, стає іншим’ [79, с. 633]: *І як тільки зазвучав голос Баратинського, **світ** для Клавки **перевернувся з ніг на голову*** [29, с. 85];

– смикати за язика – ‘невідомо навіщо треба було говорити про щось’ [79, с. 670]: *І хто зараз її смикав за язика?* [29, с. 229];

– тримати язик за зубами – ‘змовчати’ [79, с. 559]: *Тут зіграли роль і попередження Прохорової тримати язик за зубами, і певна недовіра до красеня-мужчини...* [29, с. 92];

– хід конем – ‘дії або прийом, спрямований на досягнення якоїсь мети без конфліктних ситуацій’ [79, с. 745]: *Насправді це «підступний» хід Максима Тадейовича, або, як називає його Єлизавета Петрівна, «хід конем»* [29, с. 219];

– язик заплітається – ‘хто-небудь говорить невиразно або через силу’ [79, с. 785]: *Євлизето, тьху ти, язик заплітається* [29, с. 117];

– як з гуся вода – ‘хто-небудь зовсім не реагує на щось’ [91, с. 39]: *Мене теж критикували, а мені – як з гуся вода* [29, с. 291];

– як мара – ‘хто-небудь дуже брудний, неохайний’ [79, с. 367]: *На стільці сиділа Емма, як мара* [29, с. 229].

– як облупленого знати – ‘дуже добре, до найменших дрібниць’ [79, с. 453]: *Я його як облупленого знаю...* [29, с. 291];

– як риба у воді – ‘вільно, невимушено, добре’ [79, с. 598]: *...де навіть домогосподарки почували себе у літературних темах, як риби у воді* [29, с. 302].

Серед усіх фразеологічних одиниць просторічні фразеологізми мають найбільш знижені стилістичні особливості. Вони, як і розмовні фразеологізми, найчастіше вживаються в усному мовленні або в художніх текстах. Як зазначає В. Ужченко, «особлива стилістична зниженість добре помітна при зіставленні нейтральних компонентів фразеологічних одиниць з різко зниженими, грубими, або вульгарними чи лайливими» [87, с. 200].

У романі «Клавка» представлені такі приклади просторічних фразеологічних одиниць:

– вирячити очі – зневажл. ‘широко розкрити очі, виражаючи здивування, безтямність, гнів’ [79, с. 90]: *Духмяний вирячив очі* [29, с. 48];

– на дурняк – зневажл. ‘задарма, безкоштовно’ [79, с. 223]: ...але коли їй ще *випаде покататися по Дніпру на дурняк?* [29, с. 266];

– пройти і Крим, і Рим, і мідні труби – ірон. ‘побувати всюди, надивитися всього, зазнати всіляких випробувань’ [79, с. 574]: *Я в особистому житті пройшла і Крим, і Рим, і мідні труби* [29, с. 119];

– тіпун тобі на язика – лайл. ‘уживається для вираження недоброго побажання з приводу недоречних висловлювань’ [91, с. 185]: ...зашарілася *Клавка, промовила подумки «Тіпун тобі на язика», а вголос «До побачення!»* [29, с. 110];

– чорт би їх узяв – лайл. ‘уживається для вираження незадоволення ким-, чим-небудь, побажання позбутися їх’ [79, с. 767]: ...а тут, *чорт би їх узяв, відразу двоє!* [29, с. 114];

– чорт тебе приніс – грубо ‘уживається для вираження незадоволення з приводу небажаної появи кого-небудь десь’ [79, с. 768]: *Чорт тебе приніс!* [29, с. 127];

– як Пилип з конопель – зневажл. ‘недоречно, недоладно або невчасно зробити, сказати що-небудь або виступити з чимсь’ [79, с. 85]: *Озався, як Пилип з конопель, Павло Минович* [29, с. 156].

Книжні фразеологізми частіше використовують в публіцистичних та наукових текстах, в художній літературі представлені значно рідше. Вони вживаються для створення урочистості, піднесеності мовлення.

У досліджуваному романі представлені такі приклади фразеологічних одиниць книжного стилю:

– обкурювати фіміамом – книжн. ‘дуже вихваляти кого-небудь, лестити комусь’ [79, с. 285]: ...*обкурювати нас фіміамом чи, керуючись настановами партії, критикувати?* [29, с. 283];

– притчею во язицех – книжн. ‘те, про що всі говорять’ [79, с. 568]: *Ця історія стала «притчею во язицех», у письменницьких кулуарах усі кепкували з геніальних «прогностичних» здібностей Серпіліна* [29, с. 93];

– розтікаючись мислію по древу – книжн. ‘бути багатослівним, розповідати про що-небудь дуже детально’ [79, с. 616]: *Найспритніші в ораторському мистецтві лишають на це по одному формальному абзацу, розтікаючись мислію по древу* [29, с. 255];

– співати дифірамби – книжн. ‘захвалювати кого-небудь, вихваляти щось’ [79, с. 681]: *...він, вже сам будучи старичком, співатиме йому, Рильському, дифірамби* [29, с. 219].

Таким чином, у романі «Клавка» фіксуємо такі види фразеологічних одиниць: розмовні, просторічні та книжні фразеологізми. Ми виявили, що досліджуваних роман рясніє розмовними фразеологічними одиницями, які дозволяють заглибитись в специфіку комунікації тогочасного суспільства. Зазвичай фразеологізми представлені в діалогах персонажів художнього тексту з метою увиразнення їхнього мовлення.

2.3. Місце морфосинтаксису в канві художнього тексту

Знаковою частиною лінгвостилістичного аналізу художнього тексту є дослідження стильових особливостей на морфологічному та синтаксичному рівнях мови. Основним завданням аналізу цих рівнів є виявлення особливостей взаємозв'язку всіх мовних одиниць, їхнього впливу на побудову художнього тексту.

У досліджуваному романі висока частотність використання іменників розмовного стилю на позначення осіб. Наприклад: *Баришні вісімнадцять років виповнилося* [29, с. 34]; *...чоловік найкращої подруги Єлизавети Петрівни Нелі Гершко, улюблениці РОЛІТу, іскрометної жартівниці й заводійки ролітівських авантюр* [29, с. 55]; *У Спілці пліткували, що коли його, метра, запросили на поетичний вечір разом з молодняком, він відмовився виступати* [29, с. 222]; *Та Наталя Львівна – це єдиний мужик у цій залі!* [29, с. 254]; *... здогадувалася, що та мала на фронті тривалий і, судячи з усього, міцний зв'язок з мужчиною* [29, с. 20]; *... але, видно, його зачепило за живе те, що у Спілку прислали брутальну нишпорку* [29, с. 40]; *Власне, тоді Володимир Миколайович і написав свою*

знамениту епіграму на того **писаку** [29, с. 7]; Бути солідніше, ніж якогось там **пройдисвіта** [29, с. 118]; Це під'юджувало **роззяв**, які юрмилися навкруг, і вони куплялися на легкі гроші [29, с. 29]; А ще, до того ж, серед західників «затерлися» і наші **східнячки**, які драпали разом з німецькою армією [29, с. 84].

Значну роль відіграють іменники розмовного стилю на позначення предметів. Їх використано з метою зображення побуту тогочасного суспільства. Наприклад: Клавка залізла на драбинку і дістала з **антресолі** гармонь [29, с. 37]; Вона взяла в руки ароматний **баняк**, поставила його посередині столу і подала гостеві першу картоплину [29, с. 70]; ...поряд, як завжди стояв невеличкий стосик жовтого паперу і нова (нова!) **копірка** [29, с. 6]; Тим часом дядь-Гаврило обкутав їй голову великою сільською хусткою з **пацьорками** [29, с. 323]; ...взяла шматочок «**промокашки**» й акуратно протерла клавіші, на яких загула фарба [29, с. 103]; Єлизавета Петрівна відрізала прямо на столі велику скибку хліба і щедро намастила її **тушонкою** [29, с. 63]; ...ховався в **чулані**... [29, с. 270].

У тексті роману також рясно представлені іменники розмовного стилю з абстрактним значенням. Наприклад: Ох, як вона любила ці **витребеньки**, які ніколи не згодяться в господарстві справжнього будівника соціалізму [29, с. 21]; От що значить **вишкіл!** [29, с. 236]; Ось така **заковика** [29, с. 83]; ... буржуазні **замашки** мамзель Бруслевської, колишньої вихованки Інституту благородних дівиць і випускниці Вищих жіночих курсів, ніяк не відповідали революційним віянням молододі країни Рад [29, с. 17]; Воно, звичайно, не входило до офіційних словників, проте точно відображало суть критика, який не раз надиктовував їй рецензії, в тому числі і ту сумнозвісну **кляузу** на Сосюру [29, с. 7]; Очевидно, так подумала й Олечка Глухенька, бо поспішила зам'яти тему «**побутовщиною**» [29, с. 79]; Вечерями хіба що можна була назвати **посиденьки** у Єлизавети Петрівни [29, с. 239]; Клавка розплилася у щасливій посмішці і відразу заробила **потиличника** від Прохорової [29, с. 299]; Єлизавета Петрівна сідала за «**халтурку**» (так вона називала написання дитячих віршиків), коли потрібні були «швидкі гроші» [29, с. 6].

У досліджуваному романі частотними є дієслова – репрезентанти розмовної лексики. Серед дієслівних форм переважають особові. Широке використання особових дієслів минулого часу підкреслює динамічне розгортання подій, зображення діяльності особи. Наприклад: *Але все-таки разів зо два-три (два – це точно) вона **бовкнула** зайве [29, с. 92]; Вона натягувала на себе якусь довгу спідницю, ситцеву сільську блузку й **бурчала** [29, с. 323]; Однак илунок **верещав** [29, с. 241]; І в уже знайомій для Клавки манері він **визвірився** на керівників Спілки [29, с. 314]; Духмяний же дочитав останнього рядка і **вирячився** на Клавку, неначе це вона писала ту постанову [29, с. 45]; Сказала вона і **вишкірилась** на офіціанта, вдаючи щасливу посмішку [29, с. 270]; А перекидали з рук у руки інвалідів, і якщо хтось із бідолах зривався і падав на землю, голосно **гиготіли** [29, с. 328]; Нарешті Баратинському вдалося скрутити руки Глухенькому, але той усе пручався і **горлав** [29, с. 297]; Я вобше язик проковтнув, добре, що Арон Мойсейович **докумекав** спитати [29, с. 112]; Полковник трохи пригнувся від ваги, але потім розмахнувся і просто **жбурнув** його у вагон, як мішок з піском [29, с. 327]; Щось ви **забарились** [29, с. 212]; **Зарепетував** Костик [29, с. 193]; Сіробаби **захихотіли** [29, с. 288]; Знаєте, як **кпнили** над Грінченком деякі представники української інтелігенції [29, с. 71]; Каліки **матюкалися**, кусалися, лаялися, кричали, вищали [29, с. 325]; Невпевнено почав він, однак за мить **оговтався** і продовжив патетично [29, с. 281]; Клавка **отетеріла** [29, с. 231]; Тоді вона встала, **понишпорила** по кімнаті подруги і знайшла пачку з папіросами [29, с. 147]; Плойкою накрутила собі кучері «Вікторі Ролз» і **попленталась** на роботу [29, с. 96]; У ресторані «Динамо» Митю знали, він **поручкався** з адміністратором [29, с. 260]; Взяла під пахву два примірники двох стенограм – ранкового і вечірнього засідань – і **почвалала** до себе в приймальню [29, с. 225]; На хріна я сюди **приперлась!** [29, с. 172]; Здавлено **проскиглила** чистильниця [29, с. 28]; ...і не **пхаюся** в журнал «Вітчизна», а сиджу тихо і працюю в шухляду, а «на гора» видаю дитячі віршики в журнал «Барвінок» [29, с. 130]; Костик **рюмсає**, а Прохорова **порпалась** у своїй сумочці [29, с. 159]; Секретарка Бакланова **скорчила***

незадоволену міну, зайшла до кабінету і за півхвилини запросила туди Клавку [29, с. 99]; Клавка **сьорбнула** чаю, вийшло трохи за голосно, і вона почервоніла [29, с. 215]; Як виявилось під час подорожі, водія звали Митя, він без кінця **теревенив** [29, с. 260]; А колись ми разом **хлистали** водочку [29, с. 291]; Баратинський якраз **хрумав** квашений огірок [29, с. 296]; Вона, зазвичай мовчазна з чужими, розбалакалася, цілу дорогу **цвірінькала** [29, с. 89]; Привіталось худюще дівча у вилялялому ситцевому платтячку і з товстою косою кольору соломи за спиною й **шмигнуло** до туалету вилити з відра воду [29, с. 5]; Олечка **шморгала** і схлипувала [29, с. 297]; Легенько **штурхонула** її Клавка [29, с. 282].

У тексті роману відбито такі приклади особових дієслів теперішнього часу: Тому, буваючи на Євбазі, вона намагалась вистежити, чи не **валандається**десь тут дядь-Гаврило [29, с. 29]; Вони **вовтузяться**, не в змозі знайти зручну позу [29, с. 123]; Ну, що ви, Клавочко, **комизитесь!** [29, с. 140]; У коридорі крізь розчинені двері було видно, як Іван Порфірович **лупцює** і тягає за волосся Олечку [29, с. 297]; Але по дорозі вона мала перевірити, чи дядь-Гаврило не **стирчить** біля базарної шпани, яка **махлює** на картах [29, с. 29]; Може, їх **хтось під'юджує?** [29, с. 228]; **Примазується** до молодих талантів, хоча сам іще нічого путнього не написав [29, с. 227]; ...залучала до цього інших ролітівських дітей, чиї батьки були безмежно вдячні за те, що їхні нащадки **не тиняються** бандитськими закутками Євбазу [29, с. 133]; Клавка побачила, як з його надбрів'я **цебенить** кров [29, с. 328].

У романі «Клавка» використано такі дієслова особової форми майбутнього часу: Мені треба вийти, а ви **підстрахуйте** мене, будь ласка, щоб я, бува, **не геннула**сь у проході між рядами [29, с. 257]; ...дядь-Гаврило **закуняє** на своєму стільчику, а Клавка думатиме, чи не купити їй німецьку трофейну настільну лампу у вигляді какаду [29, с. 33]; Зараз трохи **оклигаємо** після війни, і наші **вчені...** [29, с. 71].

Неозначені форми дієслова використовуються з метою підкреслення психологічного стану персонажів художнього тексту. Наприклад: ...а Малишко

славився тим, що вмів **вициганити** його у Миколи Спиридоновича [29, с. 49]; Один раз можна **прогавити** [29, с. 211]; ...а той, добряче хильнувши, витягнув з нагрудної кишені зім'яту фотокартку і став **тицяти** їй під носа [29, с. 14].

Безособові дієслова зустрічаються рідко, переважно для передачі емоційного стану героїв твору. Наприклад: *Тож їй **верзлось** у ранковому сні, що вона таки спізнилась і що таки зірвала початок другого дня історичного Пленуму Спілки радянських письменників України* [29, с. 233]; *І чого їй **приспичило** намовляти Прохорову* [29, с. 15].

Використані в тексті прикметники та прислівники надають художньому тексту більшу емоційність та експресивність. Наприклад: *Лише Павло Минович сидів **набурмосений*** [29, с. 154]; *У цю хвилину в кімнату вбігла **розпатлана** жінка* [29, с. 8]; *Хто написав ідейно шкідливі, далекі від нашого життя **худосочні** й малоталановиті твори* [29, с. 280]; *Я ж не **всерйоз*** [29, с. 291]; *Мабуть, добряче **напідпитку*** [29, с. 294]; *Біжучи **підтюцем** до дверей, вона змітала на ходу все, що траплялося їй під руку* [29, с. 4]; *З доповіддю Олександра Євдокимовича вона **сяк-так** упоралася до його приходу на роботу* [29, с. 97].

Засоби синтаксичного рівня розмовного стилю підкреслюють невимушеність мовлення персонажів. На цьому рівні визначальними особливостями роману є:

– ускладнення речення однорідними членами: *Клавка **залізла** на драбинку і **дістала** з антресолі гармонь* [29, с. 37]; *Вона **взяла** в руки ароматний баняк, **поставила** його посередині столу і **подала** гостеві першу картоплину* [29, с. 70]; *Тоді вона **встала**, **понишпорила** по кімнаті подруги і **знайшла** пачку з папіросами* [29, с. 147]; *Клавка **розпливлася** у щасливій посмішці і відразу **заробила** потиличника від Прохорової* [29, с. 299]; *Клавка **присіла** на стілець і вправним рухом **прокрутила** її, **зазирнула** всередину, **взяла** шматочок «промокашки» й акуратно **протерла** клавіші, на яких загусла фарба* [29, с. 103]; *Це був єдиний спосіб безпечно **прошмигнути** повз Бориса Андрійовича й **уникнути** його проводжань* [29, с. 150]; *Єлизавета Петрівна **відрізала** прямо*

на столі велику скибку хліба і щедро **намастила** її тушонкою [29, с. 63];
Олечка **шморгала і схлипувала** [29, с. 298];

– використання дієприслівникових зворотів для різного роду уточнень:
Сказала вона і вишкірилась на офіціанта, **вдаючи щасливу посмішку** [29, с. 270]; **Ледве переставляючи ноги**, допленталася до приймальні [29, с. 318]; Їй бадьоро підспівували Єлизавета з Клавою і малий Костик, **чеберяючи ніжками** [29, с. 154];

– уживання складних речень для зображення перебігу подій: *Ох, як вона любила ці витребеньки, які ніколи не згодяться в господарстві справжнього будівника соціалізму!* [29, с. 21]; *Умостившись на стільці перед письмовим столом Прохорової, Клавка звернула увагу, що друкарська машинка була заправлена новою стрічкою, поряд ,як завжди, стояв невеличкий стосик жовтого паперу і нова копірка* [29, с. 6]; *Власне, тоді Володимир Миколайович і написав свою знамениту епіграму на того писаку, яка тепер ходить в письменницьких колах як фольклор* [29, с. 7]; *Очевидно, так подумала й Олечка Глухенька, бо поспішила зам'яти тему «побутовщиною»* [29, с. 79]; *Єлизавета Петрівна сідала за «халтурку», коли потрібні були «швидкі гроші»* [29, с. 6];

– у творі застосовано фігуру умовчання, яка спонукає читача до роздумів:
Їй начхати на весь світ... [29, с. 321]; *Зараз трохи оклигаємо після війни, і наші вчені...* [29, с. 71]; *...ховався в чулані...* [29, с. 270];

– аналізований текст насичений окличними реченнями, що створюють емоційний тон мовлення: *От що значить вишкіл!* [29, с. 236]; *Ну, що ви, Клавочко, комизитесь!* [29, с. 140]; *Та Наталя Львівна – це єдиний мужик у цій залі!* [29, с. 254]; *А колись ми разом хлистали водочку!* [29, с. 291].

У досліджуваному романі офіційно-діловий стиль представлений широким спектром іменників:

– на позначення істот: *Таку саму зарплату, наприклад, отримував бухгалтер* [29, с. 23]; *Він тоді був Головою Президії Спільки* [29, с. 39]; *Голова правління довірив свою доповідь саме їй* [29, с. 54]; *А друкарка вам не знадобиться?* [29, с. 81]; *Не може ж собі завідувач відділу пропаганди ЦК*

вчитувати Рильського [29, с. 41]; **касир**, секретар, машиністка, кур'єр, комендант [29, с. 91]; працює **кореспондентом** «Правды України» [29, с. 141]; Письменниця уважно подивилася на **машиністку** [29, с. 11]; Клавка працювала **секретаркою** у Спілці письменників [29, с. 10]; вправним рухом **стенографістки** почала дряпати закарлючки [29, с. 51]; вона була **членом** репатріаційної комісії [29, с. 19].

– на позначення предметів: нещодавно вона підшивала в **архів** спілчанських документів [К, с. 64]; ви передали нам **витяг** з протоколу [29, с. 41]; чи це, бува, не колективний **договір**? [29, с. 107]; рушила до **зали засідань** [29, с. 222]; Вона не любила давати інформацію з **канцелярії** [29, с. 140]; Спершу в Москві 14-го з'явилась **постанова** [29, с. 39]; всі останні **протоколи** засідання Президії [29, с. 40]; швиденько знайдіть минулорічну **стенограму** загальних зборів [29, с. 98].

– іменники з абстрактним значенням: як часто відбуваються **збори** письменників тощо [29, с. 89]; в **орендне користування** на десять років [29, с. 90]; Перший проводить **нараду**? [29, с. 131]; який виконує **настанови ЦК** [29, с. 146]; **Порядок дня** [29, с. 201]; 24 дні невикористаної **профвідпустки** [29, с. 23]; **Регламент** приймається [29, с. 201]; приєднатися до **рішення ЦК КП (б)** [29, с. 43]; Доручити **секціям СРПУ** [29, с. 45]; Така **установка** [29, с. 57]; з місячним **фондом** заробітної плати [29, с. 90].

У романі «Клавка» використано різні види дієслівних форм офіційно-ділового стилю:

– дієслова минулого часу: **Слухали:** Про рішення ЦК КП(б) [29, с. 42]; **Ухвалили:** Президія Спілки радянських письменників України... [29, с. 43].

– дієслова теперішнього часу: Президія СРПУ **визнає**, що вона не вживала заходів [29, с. 44]; Президія **зобов'язується** надалі систематично **стежити** за роботою свої друкованих органів [29, с. 44]; як ми **виконуємо** рішення ЦК ВКП (б) про літературу [29, с. 56].

– дієслівні форми на **но-**, **то-**: **Порядок денний прийнято** [29, с. 201].

На синтаксичному рівні офіційно-діловий стиль представлений такими особливостями:

– ускладнення речення однорідними членами: *Решта все лишилося без змін: Голова правління, секретар правління, заступник секретаря правління, головних бухгалтер, бухгалтер, касир, секретар, машиністка, кур'єр, комендант, прибиральниця, двірник, гардеробниця, сторож, пічник* [29, с. 91]; *Додалися також: відповідальний секретар комісії з друкованих органів і видавництв; відповідальний секретар комісії з іноземної літератури; відповідальний секретар комісії з воєнно-художньої літератури; відповідальний секретар комісії з теорії літератури і критики; відповідальний секретар комісії з драматургії та кінодрами; відповідальний секретар комісії з жанрових секцій; зав. господарчою частиною* [29, с. 91].

– вживання складних речень: *Письменниця уважно подивилася на машиністку, яка чекала на відповідну реакцію* [29, с. 11]; *Клавка стріпнула з себе спогади і рушила до зали засідань, щоб зосередитися на виступах і на спостереженні за залом* [29, с. 222]; *Але в листопаді 1946-го прийшло нове керівництво, і її делікатно попросили звільнитися за власним бажанням, щоправда, з виплатою компенсації за 24 дні невикористаної профвідпустки* [29, с. 23].

– використання окличних та питальних речень: *А друкарка вам не знадобиться?* [29, с. 81]; *Ану покажіть мені всі останні протоколи засідання Президії!* [29, с. 40].

– наявність складних синтаксичних цілих: *«Про те, що ЦК КП(б)У викрив ідейно-політичні перекручення і помилки, що мали місце в журналі «Вітчизна», і запропонував Президії приєднатись до рішення ЦК КП(б)У намітити шляхи перебудови в подальшій роботі журналу»* [29, с. 43]; *«Треба сьогодні – оскільки на порядку дня стоїть питання, як ми виконуємо рішення ЦК ВКП(б) про літературу, – треба згадати партійні документи, згадати документи ЦК КП(б)У про нашу літературу на нашому Пленумі для того, щоб ясніше розібратися в наших помилках»* [29, с. 56].

– надмірне використання багатокомпонентних складнопідрядних речень: *В її особовій справі записано, що вона була членом репатріаційної комісії, яка*

займалася переміщенням співвітчизників, котрі опинились у Німеччині з тих чи інших причин, на батьківщину [29, с. 19]; Так само чи було щось злочинне в тому, що вона ознайомила його з минулорічним рішенням «Про передачу Спілці радянських письменників в орендне користування на десять років будинку № 68 по вул. Леніна», яке анулювало постанову Виконкому Київської міської ради депутатів трудящих від 25 листопада 1945 року, за яким будинок належав Міськжитлоуправлінню [29, с. 90]; «Для того, щоб знайти коріння цих помилок, ми мусимо коротко згадати, як зростала наша українська радянська література [29, с. 57].

Таким чином, використання розмовного та офіційно-ділового стилю цілком закономірне в досліджуваному романі. Ці стилі органічно перетинаються та взаємодоповнюють один одного, створюючи цілісну систему художнього тексту. Поєднання цих стилів впливає на читачів, формує їхні ідейні переконання, моральні якості й естетичні смаки.

2.4. Роль лінгвокультури у побудові тексту

Як уже було відзначено, мова відображає культурну спадщину кожного народу. Дослідження соціомовного матеріалу науковці проводять в аспекті лінгвокультурологічного аналізу художніх текстів.

На думку С. Бибик, «мова художнього твору, зокрема прози, в аспекті лінгвокультурології дає можливість перейти від внутрішньо системного аналізу до одиниць знання, до глибинних смислів національної комунікації» [12, с. 31]. Як зазначає дослідниця, лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту проводиться з метою дослідження культурної спадщини етносу, розвитку кожної мови.

Визначна особливість роману «Клавка» – використання лінгвокультури. Умовно ми їх поділяємо на такі групи:

– національні лінгвокультури, які представлені полями, зосередженими в межах понять «домівка», «їжа», «одяг». За допомогою них авторка акцентує

увагу на національній приналежності персонажів роману. Для позначення особистого простору людини вжито лінгвокультуреми «хата», яка вживається на позначення житла людини: *Адже в хату завалиться велика чоловіча компанія* [29, с. 51]; *А за солом'яні хати* [29, с. 163].

У досліджуваному романі за допомогою лінгвокультурем на позначення їжі людини зображено психотип середнього прошарку населення на українських землях у радянську епоху: *У неї чудово виходить борщ* [29, с. 67]; *Клавка залпом випила горілки і проковтнула дбайливо підготовану для неї маленьку кананку з салом, що відразу розтанула в роті* [29, с. 50];

Лінгвокультуреми «село» у свідомості українців постає як джерело розвитку історії народу, її витoki: *А село, ви знаєте, джерело нашої мови* [29, с. 71];

В історії українського народу лінгвокультуреми «вишиванка» несе велике смислове навантаження. Вона є символом вірності та любові, родинної пам'яті тощо. У досліджуваному романі ця лінгвокультуреми вжита для позначення патріотизму головних героїв: *Вона вже досить натерпілася за свою вишиванку* [29, с. 315];

– політичні лінгвокультуреми використані з метою зображення культури радянської доби, які в свою чергу поділяються на такі групи:

1) лінгвокультуреми на позначення суб'єкта політичної діяльності: *Подумай сама: якщо Глухенький з'їде, то підселять мені якогось гебешника* [29, с. 15]; *Але вона була «навчена»: донька ворога народу як-не-як* [29, с. 11]; *Клавка як свідомо комсомолка ненавиділа не лише церковне, а й побутове мракобісся* [29, с. 27]; *І що ж товариш Золотоверхий нам повідав?* [29, с. 42];

2) лінгвокультуреми на позначення абстрактних понять політичної діяльності СРСР: *А ідеологічних викривлень у тому курсі не було?* [29, с. 46]; *Юрій Іванович хотів зробити взірцевий, з погляду соцреалізму, твір на догоду дня, але той його і вбив...* [29, с. 189]. *Сила радянської літератури полягає в тому, що вона є літературою, в якій немає і не може бути інших інтересів, крім інтересів народу, інтересів держави* [29, с. 68];

3) лінгвокультуреми на позначення приміщень: *Дядь-Гаврило був її сусідом по комунальці – він жив через стінку у вузькій, як пенал, кімнаті, по суті, комірчині* [29, с. 17]; *Роза Миронівна Бронштейн працювала в воєнторзі, і у неї завжди в загахнику був різний товар «з-під поли»* [29, с. 36];

4) лінгвокультурема «транспаранти», що символізує ідеологічні уявлення радянського періоду: *Вони горіли, як першотравневі транспаранти* [29, с. 26];

– лінгвокультуреми, що апелюють до міфологічних та літературних сюжетів. Вони використані з метою надання художньому тексту емоційно-експресивного забарвлення. У досліджуваному романі зустрічається лінгвокультурема літературного походження для зображення тісного психологічного зв'язку людей: *Худорлявий Максим Тадейович завжди був у парі з Вагеном Маміконяном, як Дон Кіхот зі своїм вірним Санчо Пансою, – той іще в евакуації вів усі фінансові справи* [29, с. 59];

Міфологізовану лінгвокультуреми «авгієві конюшні» вжито з метою акцентування уваги на діяльності політики радянського союзу: *Дивимось, як лягли тузи, і бачимо генеральну лінію партії, яка свідчить про те, що прийшов час знову чистити авгієві конюшні* [29, с. 145];

– культурно маркована одиниця *душа*. Такі лінгвокультуреми використано з метою надання мовленню персонажів експресивного відтінку. У свою чергу можна виділити такі групи лінгвокультурем у межах поняття «душа»:

1) лінгвокультурема на позначення складності тогочасного життя: *У мене за душею ні шеляга* [29, с. 303]; *Саме так він убивав час: повернувшись із фронту без однієї ноги і з «душею, порваною, як баян», він не бачив ніякого сенсу в житті* [29, с. 17];

2) лінгвокультурема на позначення психічних відчуттів людини, її душевних переживань: *у душі зверталася невідомо до кого Клавка* [29, с. 68]; *Що було в нього на душі, те й вилилося на папері* [29, с. 189]; *У машині Олександр Сергійович весь час сипав старими заялженими жартами, розповідав анекдоти «з бородою», а водій сміявся від душі, неначе чув їх уперше в житті* [29, с. 272]; *До кого в тебе лежить душа* [29, с. 119];

3) лінгвокультурема на позначення взаємовідносин людей між собою: *Вони його там і нагодують, і пригріють, і душу з ним відведуть, виспівуючи свої жалібні куплети* [29, с. 30]; *Цей товариш без комплексів: треба покритикувати – покритикує за милу душу* [29, с. 275].

– культурно марковану одиницю *серце* використано з метою зображення душевних переживань персонажів твору. Поняття «серце» вкладено в основу світогляду українського народу. У досліджуваному романі це поняття набуває символу національності українців – емоційності. Можемо виділити такі групи лінгвокультурем у межах поняття «серце»:

1) лінгвокультуреми на позначення найвищого ступеню переживання людини: *Серце мало не вистрибувало з грудей, і всі незгоди розчинялися в повітрі* [29, с. 86]; *Серце калатало від радості* [29, с. 171]; *Клавка зайшла в кабінет Бакланова з трепетом у серці* [29, с. 212]; *Серце її тьохнуло* [29, с. 128]; *Клавка зайшла в кабінет Бакланова з трепетом у серці* [29, с. 212].

2) лінгвокультуреми на позначення спокою людини: *От уміла Неля сказати людині те, «чим серце заспокоїться», і саме тоді, коли це було найпотрібніше* [29, с. 149];

3) лінгвокультурема «серце», що використана для акцентування уваги до політичної спрямованості персонажа: *Я – комуністка, як то кажуть, «по зову серця»*... [29, с. 164];

4) лінгвокультурема на позначення життєвого досвіду людини: *Та що візьміть собі це на замітку, коли будете наступного разу розкривати перед ним своє недосвідчене серце* [29, с. 118].

Отже, мова художньої літератури включає різноманітні лінгвокультуреми, дозволяючи дослідити історію народу, його мови. Досліджувані лінгвокультуреми в романі «Клавка» використані з метою надання мовленню персонажів емоційно-оцінного відтінку, зображення своєрідності культури українського народу радянської доби.

Висновки до розділу 2

У процесі лінгвостилістичного та лінгвокультурологічного аналізів художнього тексту ми дійшли до таких узагальнень:

1. Розмовна лексика посідає провідне місце в мові художнього тексту. Вона покликана зобразити невимушене, неофіційне спілкування з метою привернення уваги читача. У романі «Клавка» лексика розмовного стилю використовується для розкриття характерів героїв твору, їхнього соціального стану в суспільстві.

2. Дослідження офіційно-ділової лексики в тексті роману дає змогу проаналізувати особливості її функціонування на відповідному часовому зрізі. У романі «Клавка» виявлено часте вживання канцеляризмів та мовних зворотів офіційно-ділового стилю з метою зображення діяльності офіційних установ.

3. У тексті роману використано офіційно-ділову лексику, яка охоплює такі тематичні групи: назви установ і приміщень; назва осіб, пов'язаних з певним видом діяльності; назви документів; назви організацій, органів; лексеми, пов'язані з кадровою роботою установ.

4. В аналізованому тексті рясно представлені фразеологічні одиниці різних стилів. Фразеологізми розмовного стилю трапляються більш широко і посідають значне місце серед інших фразеологічних одиниць. Просторічні фразеологізми зафіксовано здебільшого в мовленні персонажів. Фразеологічні одиниці книжного стилю використано з метою створення піднесеності та урочистості мовлення персонажів.

5. Дослідження морфологічного рівня мови тексту роману «Клавка» дає змогу виявити специфіку взаємозв'язку всіх мовних одиниць, їхню роль у побудові художнього тексту. Найбільше використано іменників та дієслів розмовного стилю з метою увиразнення мовлення персонажів роману. Значно рідше в тексті трапляються іменники офіційно-ділового стилю; їх ужито для зображення діяльності офіційних установ.

6. Засоби синтаксичного рівня ілюструють особливості розмовного та офіційно-ділового стилів мовлення. Розмовному стилю мовлення властиві

прості речення, використання вигуків, вставних слів тощо. Використання офіційно-ділового стилю представлено складними реченнями, простими реченнями, ускладненими однорідними членами, нагромадженням складних синтаксичних цілих з метою зображення «задерев'янілості» української мови радянської доби. Поєднання цих двох стилів у художньому тексті зумовлене прагненням зобразити контраст між побутовою та громадсько-політичною сферами спілкування.

7. Зв'язки української мови та культури лежать в основі лінгвокультурологічного аналізу художнього тексту. У досліджуваному романі використано лінгвокультуреми з метою відображення культурної своєрідності українського народу радянської епохи.

ВИСНОВКИ

У науковій роботі здійснено спробу комплексного (лінгвостилістичного та лінгвокультурологічного) аналізу художнього тексту. Проаналізований матеріал дає підстави зробити такі узагальнення:

1. Художній текст – це складний мовний феномен, який відбиває зв'язок дійсного та вигаданого світу автора. Лінгвістичний аналіз художнього тексту має включати в себе дослідження мовних одиниць тексту з урахуванням індивідуальності автора, його психологічних, національних та соціальних особливостей.

2. Лінгвостилістичний аналіз художнього тексту покликаний дослідити взаємозв'язки між функціональними стилями мовлення. Було з'ясовано також, що під час аналізу мовних одиниць з погляду лінгвостилістики варто враховувати історію та особливості територіального розмежування народу, мова якого досліджується. Лінгвостилістичний аналіз включає в себе інші види аналізу художнього тексту (літературознавчий, стилістичний, лінгвістичний) для ґрунтовного дослідження мовного оформлення тексту.

3. Мова і культура – це дві взаємопов'язані системи, які відображають результат діяльності народу або його представників. Культура – це складна система, сукупність духовних та матеріальних здобутків народу. Лінгвокультурологія – наука, яка досліджує культурну спадщину народу з погляду лінгвістики. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту покликаний дослідити мовні одиниці всіх рівнів, що вказують на культурний фон, представлений у тексті. Під час лінгвокультурологічного аналізу художнього тексту варто послуговуватися терміном «лінгвокультурема». Ми дослідили, що лінгвокультурема – це мовна одиниця, що включає в себе національну інформацію про культурні цінності конкретного народу.

4. Лінгвостилістичний та лінгвокультурологічний аналіз роману М. Гримич «Клавка» показав, що в романі переплітаються розмовний та

офіційно-діловий стилі з метою зображення контрасту між побутовою та громадсько-політичною сферами спілкування.

5. Функціонування розмовної лексики в романі М. Гримич «Клавка» має свою специфіку. Зокрема, цей тип лексики умовно поділяємо на такі групи: власне розмовна лексика (розмовно-побутові лексеми; лексеми на позначення діяльності людини; слова на позначення психічного стану людини; лексичні одиниці на позначення процесів споживання їжі та напоїв), просторічна лексика (зневажливі слова, фамільярна лексика, вульгаризми), діалектизми, росіянізми.

6. Офіційно-ділову лексику в романі представлено за тематичними групами: назви установ, приміщень; назви осіб, пов'язаних з певним видом діяльності; назви документів; назви організацій, органів; лексеми, пов'язані з кадровою роботою установ. Використання офіційно-ділової лексики дозволило авторці більш повно розкрити стан української мови в радянську епоху.

7. Фразеологічні одиниці в романі «Клавка» виконують функцію посилення експресивності мовлення. У досліджуваному тексті наявні фразеологізми різних стилів (розмовні, книжні, просторічні). Найбільшою частотністю відзначаються розмовні фразеологізми. Просторічні фразеологічні одиниці представлено менше, вони трапляються здебільшого в діалогах з метою зображення побутового, невимушеного спілкування. Фразеологізми книжного стилю відбито поодинокими прикладами, переважно для надання мовленню урочистого та піднесеного характеру.

8. Сильові особливості морфологічного рівню розмовного стилю представлено високою частотністю використання іменників (для позначення істот, предметів; іменники з абстрактним значенням) та дієслів (особові форми та безособові). Рідше трапляються прикметники та прислівники, які використані з метою надання художньому тексту більшої емоційності та експресивності. На синтаксичному рівні особливості досліджуваного роману такі: ускладнення речення однорідними членами; використання дієслівних зворотів для різного роду уточнень; уживання складних речень для зображення перебігу подій; використання фігури умовчання та окличних речень.

9. Офіційно-діловий стиль представлено широким спектром канцеляризмів та мовних кліше, які засвідчують усталеність офіційно-ділової лексики в досліджуваній період. У художньому тексті фіксуємо частотне використання іменників на позначення істот та предметів. Дієслова репрезентовано більш широко: дієслова минулого та теперішнього часу, дієслівні форми на **но-**, **то-**. Синтаксичний рівень відбиває такі особливості офіційно-ділового стилю радянської епохи: уживання складних речень; ускладнення однорідними членами; наявність складних синтаксичних цілих; надмірне використання багатокomпонентних складнопідрядних речень.

10. Текст роману «Клавка» засвідчує використання лінгвокультурем. Зокрема, можна виокремити такі групи: національні; політичні; лінгвокультуреми, що апелюють до міфологічних та літературних сюжетів; культурно маркована одиниця *душа*; культурно маркована одиниця *серце*. Виявлені лінгвокультуреми надають мовленню персонажів емоційно-оцінного відтінку й відображають особливість культури українського народу в радянську епоху.

Отже, аналіз особливостей мовної побудови роману М. Гримич «Клавка» дає підстави вважати, що поєднання художнього стилю з елементами розмовного та офіційно-ділового стилів створює складну та цілісну систему художнього тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Арешенков Ю. О. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007. 177 с.
2. Артемова Ю. І. Поняття про лінгвокультурему в контексті міжкультурної комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Видавництво НаУОА, 2018. Вип. 1 (69). С. 11 – 14.
3. Бабич Н. Культура ділового мовлення на початку ХХ ст. *Науковий вісник*. Чернівці, 2001. Вип. 106. С. 163 – 171.
4. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. Москва: Художественная литература, 1975. 504 с.
5. Бесага Р. В. До питання про статус просторіч у сучасній українській літературній мові. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Ужгород, 1995. Вип. 1. С. 9 – 16.
6. Бесага Р. В. Нестандартизовані елементи в українській літературній мові: автореф. дис. ...канд. філол. наук. Ужгород, 1997. 23 с.
7. Беценко Т. П. Аналіз художнього тексту: лінгвокультурологічний підхід. *Записки з українського мовознавства*, 2017. Вип. 24 (1). С. 247 – 253.
8. Беценко Т. П. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту в парадигмі сучасних наукових студій: Базові поняття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2019. № 38. С. 14 – 16.
9. Беценко Т. П. Види аналізу художнього тексту. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2017. Вип. 64. С. 239 – 244.
10. Библик С. П. З історії вивчення розмовної мови: (80-ті роки ХХ ст.). *Слово. Стиль. Норма*. Київ, 2002. С. 8 – 18.
11. Библик С. П. Народорозмовність як естетико-стилістична категорія. *Наукові записки Острозької академії. Серія: Філологія*. Острог, 2000. Вип. 1. С. 24 – 29.

12. Бибик С. П. Побутовизм як лінгвокультурема. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*, 2008. Вип. 10. С. 31 – 35.
13. Бибик С. П. Поняття «розмовна мова» і суміжні з ним терміни лінгвістики. *Українська термінологія і сучасність*. Київ, 2001. Вип. 4. С. 233 – 235.
14. Бибик С. П. Розмовні стилі в художній прозі ХІХ ст. в аспекті історичної стилістики. *Лінгвістичний вісник*. Луганськ, 2003. № 3 (59). С. 82 – 90.
15. Бибик С. П. Розмовність як текстова категорія (на матеріалі гумористичних творів Г. Квітки-Основ'яненка та Є. Дударя). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки*. Київ, 2009. Вип. 1. С. 149 – 154.
16. Бибик С. П. Сильова розмовна норма та розмовна лексика. *Культура слова*. Київ, 2011. № 74. С. 59–65.
17. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры. Два философских введения в ХХІ век. Москва: Политиздат, 1991. 289 с.
18. Білодід І. К. Стилїстика. Вибрані праці: в 3-х томах. Київ: Наукова думка, 1986. 390 с.
19. Білодід І. К. Роль усної літературної мови в мовній практиці соціалістичного суспільства. Київ: Наукова думка, 1965. С. 5 – 54.
20. Бондаренко А. І. Основні аспекти вітчизняних лінгвокультурологічних досліджень. *Література та культура Полісся. Серія «Філологічні науки»*, 2019. № 13. С. 115 – 125.
21. Босаківська Н. Л. Деякі особливості словотвору усного мовлення. *Мовознавство*. 1976. № 3. С. 40 – 44.
22. Брага І. І., Дорошенко Л. І., Силка А. А. Від звука до тексту. Аналіз мовних одиниць різних рівнів: навч. посібник / за ред. А. А. Силки. Суми: Університетська книга, 2015. 348 с.
23. Бурячок А. А. Емоційно знижена лексика і фразеологія в побутовому мовленні. Київ: Наукова думка, 1970. С. 58 – 63.

24. Возна Р. Ф. Моделі стандартизованих словосполучень ділового мовлення. *Мовознавство*. 1981. № 4. С. 86 – 88.
25. Воробьев В. В. Лингвокультурология: теория и методы. Москва: Издательство РУДН, 1997. 331 с.
26. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования: монография. Москва: Наука, 1981. 140 с.
27. Горбачук Д. В. Структурно-семантичні типи стійких сполучень слів в офіційно-ділових текстах: автореф. дис. ...канд. філол. наук. Київ, 1997. 16 с.
28. Горяний В. Д. Явища синтаксичного перерозкладу словосполучень в сучасній розмовній мові. Київ: Наукова думка, 1970. С. 129 – 132.
29. Гримич М. Клавка. Київ: Нора-Друк, 2019. 336 с.
30. Губа Л. В. Художній текст як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: філологічна*. 2015. Вип. 58. С. 93 – 96.
31. Дідківська Л. П. Словотвір, синонімія, стилістика. Київ: Наукова думка, 1982. 169 с.
32. Драган Ю. М. Стилістичні функції фразеологічних одиниць в історичній прозі А. Кашенка. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*, 2017. Вип. 9. С. 49 – 57.
33. Дудик П. С. Стилістика української мови: навч. посібник. Київ: Академія, 2005. 368 с.
34. Єрмоленко С. Я., Гримич Г. М. Народнорозмовна традиція в літературно-художньому мовленні. *Питання мовної культури*. 1967. Вип. 2. С. 14 – 32.
35. Єрмоленко С. Я. Ділова лексика. Українська мова. Київ, 2000. 146 с.
36. Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. Київ, 2005. №3 – 4. С. 112 – 125.

37. Єрмоленко С. Я. Методи стилістичних досліджень. *Грамота*. Київ, 2007. С. 13 – 17.
38. Єрмоленко С. Я. Сучасна лінгвостилістика в інтегративній науковій парадигмі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки*. Київ, 2014. Вип. 5. С. 3 – 8.
39. Єрмоленко С. Я. Українська лінгвостилістика та культура мови на межі століть: полілог поколінь. *Українська мова*. 2016. № 4. С. 24 – 40.
40. Єрмоленко С. Я. Українська лінгвостилістика ХХ – поч. ХХІ ст. /за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Грамота, 2007. 146 с.
41. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 264 с.
42. Жовтобрюх М. А. Проблеми взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів. *Мовознавство*. 1973. № 1. С. 3 – 15.
43. Загнітко А., Богданова І. Лінгвокультурологія: навч. посібник. Вінниця, 2017. 287 с.
44. Задорожна А. С. Лінгвокультуреми в «Книзі споминів» Михайлини Коцюбинської: функціонально-стилістичні аспекти. *Лінгвістика*. Харків, 2013. № 2 (29). С. 137 – 144.
45. Зайцева О. В. До питання про «просторічну лексику». *Філологічні науки*. Київ, 2013. Книга 1. С. 199–205.
46. Заньковська Г. Д. Лінгвокультурологія у колі суміжних лінгвістичних наук. *Наукові записки. Серія: Філологічна*. Чернівці, 2009. С. 35 – 40.
47. Їжакевич Г. П. Стилістична класифікація фразеологічних одиниць. *Українська мова і література в школі*, 1971. № 10. С. 13 – 21.
48. Їжакевич Г. П. Стилістичні функції структурних елементів російської мови в українському мовленні. Київ: Наукова думка, 1965. С. 213 – 234.
49. Коваленко Б. О. Стилістично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2003. 21 с.

50. Ковалик І. І., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. Київ: Вища школа, 1984. 120 с.
51. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія. Київ: Вища школа, 2008. 327 с.
52. Коробчинська А. А. Деякі питання вивчення явищ взаємодії української і російської мов. Київ: Наукова думка, 1966. С. 195 – 205.
53. Коробчинська Л. А. Лексика розмовної мови. *Питання мовної культури*. 1968. Вип. 2. С. 3–14.
54. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посібник /за ред. І. М. Кочан. Київ: Знання, 2008. 423 с.
55. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. для студ. Філол.. спец. ВНЗ. Київ: Академія, 2006. 463 с.
56. Кравець Л. Лінгвокультурологія. Київ: Видавництво енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. 389 с.
57. Краснобаєва-Чорна Ж., Устенко О. Експресивно-стилістична класифікація фразеологізмів у словнику фразеологічних термінів сучасної української мови. *Лінгвістичні студії*, 2011. Вип. 23. С. 265 – 274.
58. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль, 2005. 416 с.
59. Кузнецова Г. Офіційно-діловий стиль в освітній адміністративно-управлінській сфері спілкування. *Філологічні науки*. Київ, 2012. Вип. 6. С. 125 – 140.
60. Літературознавча енциклопедія: У двох томах / за ред. Ю. І. Ковалів. Київ: Академія, 2007. 624 с.
61. Марахова А. Ф. Діловий стиль сучасної літературної мови. *Мова і час*. Київ, 1977. С. 199 – 217.
62. Маслова В. А. Лингвокультурология. Москва: Академия, 2001. 208 с.
63. Мацько Л. І. Стилістика й історія української літературної мови у лінгводидактичному колі підготовки українських філологів. *Вісник Львівського університету*. Львів, 2012. С. 112 – 116.

64. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 606 с.
65. Мацько Л. І. Лінгвокультурологічний аналіз художнього тексту. *Культура слова*, 2011. Вип. 75. С. 56 – 66.
66. Медвідь Н. С. Лінгвокультуреми в українській соціально-психологічній прозі першої половини ХХ ст.: автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2009. 25 с.
67. Москаленко Н. А. З історії дослідження української фразеології. *Українська мова і література в школі*, 1967. № 10. С. 22 – 26.
68. Муромцева О. Г. Як утворюються розмовні слова. *Культура слова*. 1980. Вип. 1. С. 68 – 72.
69. Нелюба А. Теорія і практика ділової мови. Харків, 1997. 192 с.
70. Овсієнко Л. М. Лінгвістика тексту як нова галузь мовознавства і основа фахової підготовки вчителя-словесника. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: філологічна*. 2012. Вип. 31. С. 212 – 215.
71. Пилинський М. М. Розмовна лексика в писемних стилях сучасної української літературної мови. Київ: Наукова думка, 1982. С. 28 – 67.
72. Пилипчук В. І. До питання про функціональні властивості фразеологічних одиниць, *Мовознавство*, 1980. № 5. С. 66 – 69.
73. Пономарів О. Д. Засоби художньої експресії в публіцистичному стилі. *Наукова думка*. Київ, 1990. С. 166 – 179.
74. Романюк Т. П. Семантико-стилістична специфіка розмовної лексики в романі М. Гримич «Клавка». *Філологічні студії: збірник статей студентів, магістрантів, молодих учених.* / за ред. В. В. Герман. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 93 – 97.
75. Романюк Т. П. Особливості функціонування розмовної лексики в мові роману М. Гримич «Клавка». *Слово в язику, речі, тексті*. Брест, 2020. С. 157 – 160.

76. Романюк Т. П. Офіційно-ділова лексика радянської доби (на матеріалі роману М. Гримич «Клавка»). Актуальні питання філології та методології: збірник наукових праць магістрантів / за ред. В. В. Герман. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. С. 134 – 138.
77. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля, 2008. 711 с.
78. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
79. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк та інші. Київ: Наукова думка, 2003. 788 с.
80. Стилїстика української мови: підручник / за ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
81. Тараненко О. О. Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилїстики сучасної української мови (з кінця 1980-х років). *Мовознавство*, 2002. № 4/5. С. 33 – 39.
82. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантические, прагматические и лингвокультурологические аспекты. Москва: Языки русской культуры, 1996. 288 с.
83. Тименко Л. Офіційно-ділова лексика: традиції вивчення. *Лексикографічний бюлетень*. Київ, 2010. С. 95 – 104.
84. Тихоненко О. Джерела збагачення лексики офіційно-ділового стилю української мови на етапі його становлення. *Філологічні студії*. 2012. Вип. 8. С. 120 – 130.
85. Товстенко В. Р. Просторіччя в українській мові як структурно-функціональне явище. Київ, 2003. 278 с.
86. Ужченко В. Д. Стилїстичне використання фразеологізмів. Київ, 1990. 115 с.
87. Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: посібник для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів. Луганськ: Альма-матер, 2005. 400 с.

88. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. А. Тараненко. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.
89. Українська мова: словник-довідник / редкол.: А. П. Загнітко, В. Д. Познанська та ін. Донецьк: Центр підготовки абітурієнтів, 1998. 144 с.
90. Форманова С. Іван Ковалик – засновник дисципліни «Лінгвістичний аналіз тексту». *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, 2017. Вип. 64. С. 268 – 273.
91. Фразеологічний словник української мови / уклад. В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. Київ: Освіта, 1998. 204 с.
92. Хроленко А. Т. Основы лингвокультурологии. Москва: Флинта, 2009. 184 с.
93. Чабаненко В. А. Стилістичне увиразнення фразеологізмів. *Українська мова і література в школі*, 1981. № 9. С. 60 – 62.
94. Чистякова О. С. Лінгвостилістичний аналіз художнього тексту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2016. Вип. 60. С. 297 – 299.
95. Шанский Н. М. Лингвистический анализ стихотворного текста. Москва: Просвещение, 2002. 224 с.
96. Шевченко М. Ю. Теорія прототипних секвенцій у лінгвостилістичному аналізі тексту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2019. № 40. С. 101 – 103.
97. Школяренко В. І. Актуальні питання сучасної лінгвістики: порівняльно-історичний, лінгвокультурологічний і комунікативно-прагматичний аспекти. Суми, 2019. 126 с.

ДОДАТКИ

ЛІНГВОСТИЛІСТИКА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Спецсемінар

Мета і завдання курсу

Сучасний процес навчання у вищому навчальному закладі спрямований на планомірну підготовку майбутнього фахівця конкретного профілю, розвиток конкурентоспроможної особистості, яка здатна творчо використовувати набуті знання у процесі професійної діяльності.

Спецсемінар «Лінгвостилістика: сучасні тенденції розвитку» розраховано на активізацію та поглиблення теоретичних знань зі стилістики української літературної мови, а також розвиток та вдосконалення вмінь і навичок аналізу текстів різних стилів в межах сфери професійного спрямування.

Лінгвостилістика – розділ стилістики, що вивчає специфіку функціонування мовних стилів та мовних одиниць з погляду додаткового експресивно-стильового забарвлення. У царині лінгвостилістики актуальними є дослідження С. Єрмоленко, С. Бирик, Л. Мацько, О. Селіванова та інші.

Спецсемінар є доцільним для студентів-магістрантів I року навчання, оскільки протягом вивчення попередніх курсів вони опрацювали теоретичний матеріал зі стилістики, лексикології, словотвору, синтаксису.

Мета курсу «Лінгвостилістика: сучасні тенденції розвитку» – підвищити рівень загальномовної підготовки, поглибити знання студентів-філологів щодо особливостей функціонування стилів української літературної мови, формувати навички лінгвостилістичного аналізу тексту.

Спецсемінар передбачає формування таких компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК)	ЗК 1	Здатність спілкуватися державною
	ЗК 2	мовою, знати та розуміти основні
	ЗК 3	філологічні поняття.
	ЗК 4	Здатність бути самокритичним, виявляти

	<p>ЗК 5</p> <p>ЗК 6</p> <p>ЗК 7</p>	<p>та вирішувати проблемні ситуації.</p> <p>Здатність працювати самостійно та в команді.</p> <p>Здатність дотримуватися правил академічної доброчесності.</p> <p>Здатність здійснювати пошук, аналіз та систематизацію інформації з різних джерел; навички використання інформаційно-комунікаційних технологій.</p> <p>Здатність застосовувати набуті знання у професійній діяльності.</p> <p>Здатність зберігати моральні, культурні цінності суспільства, керуватися принципами толерантності та діалогу.</p>
<p>Предметні (фахові) компетентності спеціальності (ПК)</p>	<p>ФК 1</p> <p>ФК 2</p> <p>ФК 3</p> <p>ФК 4</p> <p>ФК 5</p> <p>ФК 6</p>	<p>Знання та розуміння теоретичних основ філологічної науки.</p> <p>Здатність самостійно опановувати нові знання зі своєї спеціальності.</p> <p>Здатність використовувати набуті знання про мову як особливу знакову систему, її функції та специфіку.</p> <p>Здатність орієнтуватися в основних тенденціях розвитку науки про мову, визначати власну позицію, критично осмислювати досвід відомих науковців.</p> <p>Усвідомлення технологій створення текстів різних стилів і жанрів.</p> <p>Здатність здійснювати різні види</p>

		лінгвістичного аналізу різних жанрів та стилів.
--	--	---

Основними завданнями вивчення спецкурсу є:

- засвоєння та осмислення понятійно-термінологічного апарату лінгвостилістики;
- визначення особливостей взаємодії різних стилів української літературної мови;
- здійснення лінгвостилістичного аналізу текстів.

У результаті вивчення спецсемінару студенти повинні знати:

- історію становлення та розвитку лінгвостилістичної науки;
- основні терміни лінгвостилістики;
- сучасні напрями досліджень з лінгвостилістики;
- методи лінгвостилістичних досліджень.

Студенти повинні вміти:

- критично осмислювати наукову літературу з проблем стилістики та лінгвостилістики;
- визначати особливості текстів різних функціональних стилів і жанрів з погляду лінгвостилістики;
- виконувати повний лінгвостилістичний аналіз текстів;
- доречно використовувати мовні засоби відповідно до ситуації мовлення;
- застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності;
- висловлювати власну критичну думку та вміти її довести від час дискусії.

**СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЛІНГВОСТИЛІСТИКА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
НАУКИ»**

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів – 1	Магістр	Обов'язкова	
Загальна кількість годин – 40		Рік підготовки	
		I-й	I-й
		Семестр	
		I-й	I-й
		Лекції	
		8 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		12 год.	4 год.
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		20 год.	32 год.
		Індивідуальне навчально-дослідне завдання	
		Вид контролю – залік	

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль	Самостійна робота	ІНДЗ	Підсумковий контроль (тестування)	Сума балів
-------------------	-------------------	------	-----------------------------------	------------

										за темами практичних занять)		
Розділ 1		Розділ 2				T1	T2	T3	T4	10	10	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6							
10	10	10	10	10	10	5	5	5	5			

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82 – 89	B	добре
74 – 81	C	
64 – 73	D	задовільно
60 – 63	E	
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1

ВСТУП. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ

Тема 1. Лінгвостилістика як навчальна дисципліна.

Тема 2. Історія лінгвостилістики та її сучасна парадигма.

Змістовий модуль 2

ОСНОВИ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ

Тема 3. Термінологічний апарат сучасної лінгвостилістики.

Тема 4. Проблема функціональних стилів в українському мовознавстві.

Тема 5. Методи лінгвостилістичного дослідження.

Тема 6. Лінгвостилістичний підхід до аналізу художнього тексту.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Денна форма навчання			Заочна форма навчання		
	Лекції	Пр.	Сам.р.	Лекції	Пр.	Сам.р.
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ВСТУП. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ						
Тема 1. Лінгвостилістика як навчальна дисципліна.	2	2	2	2	2	4
Тема 2. Історія лінгвостилістики та її сучасна парадигма.	2	2	4	-	-	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ОСНОВИ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ						
Тема 3. Термінологічний апарат сучасної лінгвостилістики	-	2	2	-	-	4
Тема 4. Проблема функціональних стилів в українському мовознавстві.	2	2	4	-	-	4
Тема 5. Методи лінгвостилістичного дослідження.	-	2	4	-	-	4

Тема 6. Лінгвостилістичний підхід до аналізу художнього тексту	2	2	4	2	2	4
Усього годин	8	12	20	4	4	32

Теми практичних занять

№	Назва теми	Кількість годин
	ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ВСТУП. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ	
1	Лінгвостилістика як навчальна дисципліна	2
2	Історія лінгвостилістики та її сучасна парадигма	2
	ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ОСНОВИ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ	
3	Термінологічний апарат сучасної лінгвостилістики	2
4	Проблема функціональних стилів в українському мовознавстві	2
5	Методи лінгвостилістичного дослідження	2
6	Лінгвостилістичний аналіз художнього тексту	2
	Усього	12

Самостійна робота студентів

№	Назва теми	Кількість годин
1	Стилістичне забарвлення і стилістичне значення	2
2	Основні підходи до вивчення тексту	2
3	Стилістичне використання фразеологізмів української мови	2
4	Питання лінгвостилістики в шкільному курсі української мови	2

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Основна література

1. Арешенков Ю. О. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2007. 177 с.
2. Беценко Т. П. Види аналізу художнього тексту. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2017. Вип. 64. С. 239 – 244.
3. Білодід І. К. Стилїстика. Вибрані праці: в 3-х томах. Київ: Наукова думка, 1986. 390 с.
4. Брага І. І., Дорошенко Л. І., Силка А. А. Від звука до тексту. Аналіз мовних одиниць різних рівнів: навч. посібник / за ред. А. А. Силки. Суми: Університетська книга, 2015. 348 с.
5. Гальперин І. Р. Текст как объект лингвистического исследования: монографія. Москва: Наука, 1981. 140 с.
6. Дудик П. С. Стилїстика української мови: навч. посібник. Київ: Академія, 2005. 368 с.
7. Єрмоленко С. Я. Лінгвостилїстика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. Київ, 2005. №3 – 4. С. 112 – 125.
8. Єрмоленко С. Я. Методи стилїстичних досліджень. *Грамота*. Київ, 2007. С. 13 – 17.
9. Єрмоленко С. Я. Сучасна лінгвостилїстика в інтегративній науковій парадигмі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки*. Київ, 2014. Вип. 5. С. 3 – 8.
10. Єрмоленко С. Я. Українська лінгвостилїстика та культура мови на межі століть: полілог поколінь. *Українська мова*. 2016. № 4. С. 24 – 40.
11. Єрмоленко С. Я. Українська лінгвостилїстика ХХ – поч. ХХІ ст. /за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Грамота, 2007. 146 с.
12. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посібник. Київ: Академія, 2009. 264 с.
13. Ковалик І. І., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. Київ: Вища школа, 1984. 120 с.
14. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посібник /за ред. І. М. Кочан. Київ: Знання, 2008. 423 с.
15. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. для студ. Філол. спец. ВНЗ. Київ: Академія, 2006. 463 с.
16. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль, 2005. 416 с.

17. Мацько Л. І. Стилїстика й історія української літературної мови у лінгводидактичному колї підготовки українських філологів. *Вісник Львівського університету*. Львів, 2012. С. 112 – 116.
18. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі: навчальний посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр». Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова. 2009. 606 с.
19. Овсієнко Л. М. Лінгвістика тексту як нова галузь мовознавства і основа фахової підготовки вчителя-словесника. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: філологічна. 2012. Вип. 31. С. 212 – 215.
20. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля, 2008. 711 с.
21. Стилїстика української мови: підручник / за ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
22. Чистякова О. С. Лінгвостилїстичний аналіз художнього тексту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна». 2016. Вип. 60. С. 297 – 299.
23. Шанский Н. М. Лингвистический анализ стихотворного текста. Москва: Просвещение, 2002. 224 с.
24. Шевченко М. Ю. Теорія прототипних секвенцій у лінгвостилїстичному аналізі тексту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2019. № 40. С. 101 – 103.

Додаткова література

1. Бабич Н. Культура ділового мовлення на початку ХХ ст. *Науковий вісник*. Чернівці, 2001. Вип. 106. С. 163 – 171.
2. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. Москва: Художественная литература, 1975. 504 с.
3. Бесага Р. В. До питання про статус просторіч у сучасній українській літературній мові. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Ужгород, 1995. Вип. 1. С. 9 – 16.
4. Бесага Р. В. Нестандартизовані елементи в українській літературній мові: автореф. дис. ...канд. філол. Наук. Ужгород, 1997. 23 с.
5. Библик С. П. З історії вивчення розмовної мови: (80-ті роки ХХ ст.). *Слово. Стиль. Норма*. Київ, 2002. С. 8 – 18.

6. Бибик С. П. Народорозмовність як естетико-стилістична категорія. *Наукові записки Острозької академії. Серія: Філологія*. Острог, 2000. Вип. 1. С. 24 – 29.
7. Бибик С. П. Поняття «розмовна мова» і суміжні з ним терміни лінгвістики. *Українська термінологія і сучасність*. Київ, 2001. Вип. 4. С. 233 – 235.
8. Бибик С. П. Розмовні стилі в художній прозі XIX ст. в аспекті історичної стилістики. *Лінгвістичний вісник*. Луганськ, 2003. № 3 (59). С. 82 – 90.
9. Бибик С. П. Розмовність як текстова категорія (на матеріалі гумористичних творів Г. Квітки-Основ'яненка та Є. Дударя). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки*. Київ, 2009. Вип. 1. С. 149 – 154.
10. Бибик С. П. Стильова розмовна норма та розмовна лексика. *Культура слова*. Київ, 2011. № 74. С. 59–65.
11. Босаківська Н. Л. Деякі особливості словотвору усного мовлення. *Мовознавство*. 1976. № 3. С. 40 – 44.
12. Бурячок А. А. Емоційно знижена лексика і фразеологія в побутовому мовленні. Київ: Наукова думка, 1970. С. 58 – 63.
13. Возна Р. Ф. Моделі стандартизованих словосполучень ділового мовлення. *Мовознавство*. 1981. № 4. С. 86 – 88.
14. Горбачук Д. В. Структурно-семантичні типи стійких сполучень слів в офіційно-ділових текстах: автореф. дис. ...канд. філол. наук. Київ, 1997. 16 с.
15. Горяний В. Д. Явища синтаксичного перерозкладу словосполучень в сучасній розмовній мові. Київ: Наукова думка, 1970. С. 129 – 132.
16. Губа Л. В. Художній текст як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: філологічна*. 2015. Вип. 58. С. 93 – 96.
17. Дідківська Л. П. Словотвір, синонімія, стилістика. Київ: Наукова думка, 1982. 169 с.
18. Драган Ю. М. Стилістичні функції фразеологічних одиниць в історичній прозі А. Кашенка. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*, 2017. Вип. 9. С. 49 – 57.
19. Єрмоленко С. Я., Гримич Г. М. Народнорозмовна традиція в літературно-художньому мовленні. *Питання мовної культури*. 1967. Вип. 2. С. 14 – 32.
20. Єрмоленко С. Я. Ділова лексика. Українська мова. Київ, 2000. 146 с.
21. Зайцева О. В. До питання про «просторічну лексику». *Філологічні науки*. Київ, 2013. Книга 1. С. 199–205.
22. Їжакевич Г. П. Стилістична класифікація фразеологічних одиниць. *Українська мова і література в школі*, 1971. № 10. С. 13 – 21.

23. Їжакевич Г. П. Стилiстичнi функцiї структурних елементiв російської мови в українському мовленнi. Київ: Наукова думка, 1965. С. 213 – 234.
24. Коваленко Б. О. Стилiстично знижена лексика в мовi сучасної української публiцистики: автореф. дис. ... канд. фiлол. наук: 10.02.01. Київ, 2003. 21 с.
25. Коробчинська А. А. Деякi питання вивчення явищ взаємодiї української i російської мов. Київ: Наукова думка, 1966. С. 195 – 205.
26. Коробчинська Л. А. Лексика розмовної мови. *Питання мовної культури*. 1968. Вип. 2. С. 3–14.
27. Краснобаєва-Чорна Ж., Устенко О. Експресивно-стилiстична класифiкацiя фразеологiзмiв у словнику фразеологiчних термiнiв сучасної української мови. *Лiнгвiстичнi студiї*, 2011. Вип. 23. С. 265 – 274.
28. Кузнецова Г. Офiцiйно-дiловий стилъ в освiтнiй адмiнiстративно-управлiнськiй сферi спiлкування. *Фiлологiчнi науки*. Київ, 2012. Вип. 6. С. 125 – 140.
29. Марахова А. Ф. Дiловий стилъ сучасної лiтературної мови. *Мова i час*. Київ, 1977. С. 199 – 217.
30. Муромцева О. Г. Як утворюються розмовнi слова. *Культура слова*. 1980. Вип. 1. С. 68 – 72.
31. Пилинський М. М. Розмовна лексика в писемних стилях сучасної української лiтературної мови. Київ: Наукова думка, 1982. С. 28 – 67.
32. Пономарiв О. Д. Засоби художньої експресiї в публiцистичному стилi. *Наукова думка*. Київ, 1990. С. 166 – 179.
33. Тименко Л. Офiцiйно-дiлова лексика: традицiї вивчення. *Лексикографiчний бюлетень*. Київ, 2010. С. 95 – 104.
34. Тихоненко О. Джерела збагачення лексики офiцiйно-дiлового стилю української мови на етапi його становлення. *Фiлологiчнi студiї*. 2012. Вип. 8. С. 120 – 130.
35. Товстенко В. Р. Просторiччя в українськiй мовi як структурно-функцiональне явище. Київ, 2003. 278 с.
36. Ужченко В. Д. Стилiстичне використання фразеологiзмiв. Київ, 1990. 115 с.
37. Ужченко Д. В. Фразеологiя сучасної української мови: посiбник для студентiв фiлологiчних факультетiв вищих навчальних закладiв. Луганськ: Альма-матер, 2005. 400 с.
38. Чабаненко В. А. Стилiстичне увиразнення фразеологiзмiв. *Українська мова i лiтература в школi*, 1981. № 9. С. 60 – 62.

Довідкова література

1. Літературознавча енциклопедія: У двох томах / за ред. Ю. І. Ковалів. Київ: Академія, 2007. 624 с.
2. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
3. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк та інші. Київ: Наукова думка, 2003. 788 с.
4. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. А. Тараненко. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.
5. Українська мова: словник-довідник / редкол.: А. П. Загнітко, В. Д. Познанська та ін. Донецьк: Центр підготовки абітурієнтів, 1998. 144 с.
6. Фразеологічний словник української мови / уклад. В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко. Київ: Освіта, 1998. 204 с.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

ВСТУП. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Тема: ЛІНГВОСТИЛІСТИКА ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА (2 год.)

I. Питання для теоретичного опрацювання:

1. Лінгвостилістика в системі лінгвістичних наук.
2. Об'єкт і предмет вивчення лінгвостилістики.
3. Основні завдання лінгвостилістики як навчальної дисципліни.
4. Напрями вивчення лінгвостилістики.
5. Зв'язок лінгвостилістики з іншими науками.

II. Письмові завдання:

1. Користуючись лексикографічними джерелами, випишіть значення термінів: *стилістика, лінгвостилістика.*

2. Підготуйте повідомлення на тему: «Українська лінгвостилістика в контексті світової філології».

Основна література

1. Білодід І. К. Стилїстика. Вибрані праці: в 3-х томах. Київ: Наукова думка, 1986. 390 с.
2. Дудик П. С. Стилїстика української мови: навч. посібник. Київ: Академія, 2005. 368 с.
3. Єрмоленко С. Я. Лінгвостилїстика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. Київ, 2005. №3 – 4. С. 112 – 125.
4. Єрмоленко С. Я. Сучасна лінгвостилїстика в інтегративній науковій парадигмі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки*. Київ, 2014. Вип. 5. С. 3 – 8.
5. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посібник / за ред. І. М. Кочан. Київ: Знання, 2008. 423 с.

Додаткова література

1. Дідківська Л. П. Словотвір, синонімія, стилїстика. Київ: Наукова думка, 1982. 169 с.
2. Літературознавча енциклопедія: У двох томах / за ред. Ю. І. Ковалів. Київ: Академія, 2007. 624 с.
3. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. А. Тараненко. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.
4. Українська мова: словник-довідник / редкол.: А. П. Загнітко, В. Д. Познанська та ін. Донецьк: Центр підготовки абітурієнтів, 1998. 144 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема: ІСТОРІЯ ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ ТА ЇЇ СУЧАСНА ПАРАДИГМА (2 год.)

І. Питання для теоретичного опрацювання:

1. Етап становлення лінгвостилїстики як окремої науки.
2. Розвиток лінгвостилїстики в ХХ ст.
3. Сучасні стан розвитку лінгвостилїстики.

II. Письмові завдання:

1. Складіть таблицю «Етапи розвитку лінгвостилістики».
2. Укладіть список наукових праць С. Єрмоленко.

Основна література

1. Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. Київ, 2005. №3 – 4. С. 112 – 125.
2. Єрмоленко С. Я. Сучасна лінгвостилістика в інтегративній науковій парадигмі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки*. Київ, 2014. Вип. 5. С. 3 – 8.
3. Єрмоленко С. Я. Українська лінгвостилістика та культура мови на межі століть: полілог поколінь. *Українська мова*. 2016. № 4. С. 24 – 40.
4. Єрмоленко С. Я. Українська лінгвостилістика ХХ – поч. ХХІ ст. /за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Грамота, 2007. 146 с.

Додаткова література

1. Дідківська Л. П. Словотвір, синонімія, стилістика. Київ: Наукова думка, 1982. 169 с.
2. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. А. Тараненко. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.
3. Українська мова: словник-довідник / редкол.: А. П. Загнітко, В. Д. Познанська та ін. Донецьк: Центр підготовки абітурієнтів, 1998. 144 с.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2.

ОСНОВИ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ТЕКСТУ.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Тема: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ СУЧАСНОЇ ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ (2 год.)

I. Питання для теоретичного опрацювання:

1. Основні розділи стилістики.
2. Поняття «стиль», «стилістична система».
3. Текст як категорія лінгвостилістики.

II. Виконати письмово:

1. Користуючись лексикографічними працями, выпишіть значення термінів: *стиль, стилістична система, текст*.
2. Підготуйте наукове повідомлення на тему: «Поняття «стиль» у різних наукових джерелах».

Основна література

1. Білодід І. К. Стилїстика. Вибрані праці: в 3-х томах. Київ: Наукова думка, 1986. 390 с.
2. Гальперин І. Р. Текст как объект лингвистического исследования: монографія. Москва: Наука, 1981. 140 с.
3. Дудик П. С. Стилїстика української мови: навч. посібник. Київ: Академія, 2005. 368 с.
4. Єрмоленко С. Я. Лінгвостилїстика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. Київ, 2005. №3 – 4. С. 112 – 125.
5. Єрмоленко С. Я. Українська лінгвостилїстика та культура мови на межі століть: полілог поколінь. *Українська мова*. 2016. № 4. С. 24 – 40.
6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. для студ. філол. спец. ВНЗ. Київ: Академія, 2006. 463 с.
7. Мацько Л. І. Стилїстика й історія української літературної мови у лінгводидактичному колі підготовки українських філологів. *Вісник Львівського університету*. Львів, 2012. С. 112 – 116.
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля, 2008. 711 с.
9. Стилїстика української мови: підручник / за ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

Додаткова література

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. Москва: Художественная литература, 1975. 504 с.
2. Губа Л. В. Художній текст як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: філологічна. 2015. Вип. 58. С. 93 – 96.
3. Їжакевич Г. П. Стилїстичні функції структурних елементів російської мови в українському мовленні. Київ: Наукова думка, 1965. С. 213 – 234.

4. Літературознавча енциклопедія: У двох томах / за ред. Ю. І. Ковалів. Київ: Академія, 2007. 624 с.
5. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
6. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. А. Тараненко. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.
7. Українська мова: словник-довідник / редкол.: А. П. Загнітко, В. Д. Познанська та ін. Донецьк: Центр підготовки абітурієнтів, 1998. 144 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Тема: ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТИЛІВ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ (2 год.)

I. Питання для теоретичного опрацювання:

1. Визначення поняття «стиль».
2. Ознаки стилів мовлення.
3. Підходи до класифікації стилів (І. К. Білодід, А. П. Ковалів, Д. Х. Баранник).
4. Види функціональних стилів української мови.

II. Практичні завдання:

1. Користуючись тлумачним словником української мови, випишіть значення термінів: *розмовний стиль, науковий стиль, художній стиль, офіційно-діловий стиль, публіцистичний стиль, конфесійний стиль, епістолярний стиль*.
2. Складіть порівняльну таблицю «Стилі мовлення»:

Стиль	Сфера використання	Ознаки	Жанр реалізації

Основна література

1. Білодід І. К. Стилістика. Вибрані праці: в 3-х томах. Київ: Наукова думка, 1986. 390 с.

2. Брага І. І., Дорошенко Л. І., Силка А. А. Від звука до тексту. Аналіз мовних одиниць різних рівнів: навч. посібник / за ред. А. А. Силки. Суми: Університетська книга, 2015. 348 с.
3. Дудик П. С. Стилїстика української мови: навч. посібник. Київ: Академія, 2005. 368 с.
4. Єрмоленко С. Я. Лінгвостилїстика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. Київ, 2005. №3 – 4. С. 112 – 125.
5. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. для студ. філол. спец. ВНЗ. Київ: Академія, 2006. 463 с.
6. Мацько Л. І. Стилїстика й історія української літературної мови у лінгводидактичному колї підготовки українських філологів. *Вісник Львівського університету*. Львів, 2012. С. 112 – 116.
7. Стилїстика української мови: підручник / за ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

Додаткова література

1. Бабич Н. Культура ділового мовлення на початку ХХ ст. *Науковий вісник*. Чернівці, 2001. Вип. 106. С. 163 – 171.
2. Биби́к С. П. Народорозмовність як естетико-стилїстична категорія. *Наукові записки Острозької академії. Серія: Філологія*. Острог, 2000. Вип. 1. С. 24 – 29.
3. Биби́к С. П. Поняття «розмовна мова» і суміжні з ним терміни лінгвістики. *Українська термінологія і сучасність*. Київ, 2001. Вип. 4. С. 233 – 235.
4. Биби́к С. П. Стилїсова розмовна норма та розмовна лексика. *Культура слова*. Київ, 2011. № 74. С. 59–65.
5. Бурячок А. А. Емоційно знижена лексика і фразеологія в побутовому мовленні. Київ: Наукова думка, 1970. С. 58 – 63.
6. Возна Р. Ф. Моделі стандартизованих словосполучень ділового мовлення. *Мовознавство*. 1981. № 4. С. 86 – 88.
7. Єрмоленко С. Я. Ділова лексика. *Українська мова*. Київ, 2000. 146 с.
8. Краснобаєва-Чорна Ж., Устенко О. Експресивно-стилїстична класифікація фразеологізмів у словнику фразеологічних термінів сучасної української мови. *Лінгвістичні студії*, 2011. Вип. 23. С. 265 – 274.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Тема: МЕТОДИ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ (2 год.)

I. Питання для теоретичного опрацювання:

1. Методи лінгвістичного дослідження.
2. Загальні й часткові методи функціональної стилістики.
3. Метод лінгвостилістичного аналізу.

II. Письмові завдання:

1. Складіть порівняльну таблицю «Методи стилістичних досліджень».
2. Напишіть теза за працею С. Єрмоленко. Українська лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження (Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. Київ, 2005. №3 – 4. С. 112 – 125) і подайте основні тези.

Основна література

1. Білодід І. К. Стилiстика. Вибрані праці: в 3-х томах. Київ: Наукова думка, 1986. 390 с.
2. Дудик П. С. Стилiстика української мови: навч. посiбник. Київ: Академія, 2005. 368 с.
3. Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. Київ, 2005. №3 – 4. С. 112 – 125.
4. Єрмоленко С. Я. Методи стилістичних досліджень. *Грамота*. Київ, 2007. С. 13 – 17.
5. Єрмоленко С. Я. Українська лінгвостилістика ХХ – поч. ХХІ ст. /за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Грамота, 2007. 146 с.
6. Стилiстика української мови: підручник / за ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

Додаткова література

1. Бибик С. П. Розмовні стилісти в художній прозі ХІХ ст. в аспекті історичної стилістики. Луганськ, 2003. № 3 (59). С. 82 – 90.
2. Дідківська Л. П. Словотвір, синонімія, стилістика. Київ: Наукова думка, 1982. 169 с.
3. Літературознавча енциклопедія: У двох томах / за ред. Ю. І. Ковалів. Київ: Академія, 2007. 624 с.
4. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. А. Тараненко. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.

5. Українська мова: словник-довідник / редкол.: А. П. Загнітко, В. Д. Познанська та ін. Донецьк: Центр підготовки абітурієнтів, 1998. 144 с.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Тема: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (2 год.)

I. Питання для теоретичного опрацювання:

1. Стилїстика художньої мови.
2. Художній текст як об'єкт лінгвостилїстичного дослідження.
3. Послїдовність лінгвостилїстичного аналізу художнього тексту.

II. Письмові завдання:

1. Здїйснїть лінгвостилїстичний аналіз лексичного рївня мови тексту «Українські говори» О. Барвїнського.

Основна лїтература

1. Беценко Т. П. Види аналізу художнього тексту. *Вїсник Львівського університету. Серїя філологічна*. 2017. Вип. 64. С. 239 – 244.
2. Брага І. І., Дорошенко Л. І., Силка А. А. Від звука до тексту. Аналіз мовних одиниць рїзних рївнів: навч. посїбник / за ред. А. А. Силки. Суми: Університетська книга, 2015. 348 с.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования: монография. Москва: Наука, 1981. 140 с.
4. Єрмоленко С. Я. Лінгвостилїстика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. Київ, 2005. №3 – 4. С. 112 – 125.
5. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посїбник. Київ: Академія, 2009. 264 с.
6. Ковалик І. І., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Методика лінгвістичного аналізу тексту. Київ: Вища школа, 1984. 120 с.
7. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посїбник / за ред. І. М. Кочан. Київ: Знання, 2008. 423 с.

8. Крупа М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту. Тернопіль, 2005. 416 с.
9. Чистякова О. С. Лінгвостилістичний аналіз художнього тексту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2016. Вип. 60. С. 297 – 299.
10. Шанский Н. М. Лингвистический анализ стихотворного текста. Москва: Просвещение, 2002. 224 с.
11. Шевченко М. Ю. Теорія прототипних секвенцій у лінгвостилістичному аналізі тексту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2019. № 40. С. 101 – 103.

Додаткова література

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. Москва: Художественная литература, 1975. 504 с.
2. Бесага Р. В. До питання про статус просторіч у сучасній українській літературній мові. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Ужгород, 1995. Вип. 1. С. 9 – 16.
3. Библик С. П. З історії вивчення розмовної мови: (80-ті роки ХХ ст.). *Слово. Стиль. Норма*. Київ, 2002. С. 8 – 18.
4. Библик С. П. Поняття «розмовна мова» і суміжні з ним терміни лінгвістики. *Українська термінологія і сучасність*. Київ, 2001. Вип. 4. С. 233 – 235.
5. Возна Р. Ф. Моделі стандартизованих словосполучень ділового мовлення. *Мовознавство*. 1981. № 4. С. 86 – 88.
6. Губа Л. В. Художній текст як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: філологічна*. 2015. Вип. 58. С. 93 – 96.
7. Зайцева О. В. До питання про «просторічну лексику». *Філологічні науки*. Київ, 2013. Книга 1. С. 199–205.
8. Їжакевич Г. П. Стилiстичнi функцiї структурних елементiв російської мови в українському мовленні. Київ: Наукова думка, 1965. С. 213 – 234.
9. Коваленко Б. О. Стилiстично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2003. 21 с.
10. Коробчинська Л. А. Лексика розмовної мови. *Питання мовної культури*. 1968. Вип. 2. С. 3–14.

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Тема 1. Стилiстичне забарвлення i стилiстичне значення (5 б.).

Пояснiть рiзницю мiж поняттями «стилiстичне забарвлення» i «стилiстичне значення».

Тема 2. Основнi пiдходи до вивчення тексту (5 б.).

Охарактеризуйте основнi пiдходи до вивчення тексту i заповнiть таблицю

Пiдхiд	Його характеристика

Тема 3. Стилiстичне використання фразеологiзмiв (5 б.).

Виконайте лiнгвостилiстичний аналіз фразеологiчних одиниць у художньому тексті (на вибір).

Тема 4. Питання лiнгвостилiстики в шкiльному курсі української мови (5 б.).

Складіть конспект уроку з теми: «Лiнгвостилiстика як наука».

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ

Виконати повний лiнгвостилiстичний аналіз художнього тексту (обсяг тексту – 2 – 3 сторiнки) (10 б.).